

მოვალის მთლიან ქონებაზე დაუყოვნებლივ აღსრულების დათქმა საბანკო კრედიტის ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებში

ასოც. პროფ. ლადო სირდაძე

ბიზნესისა და ტექნოლოგიის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

I. შესავალი

წინამდებარე სტატია შეეხება საბანკო კრედიტიდან წარმოშობილი მოთხოვნების მსესხებლის მთლიან ქონებაზე აღსრულებისა და პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილების დაუყოვნებლივ აღსრულების დათქმის ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის სახით მოწესრიგების შესაძლებლობას და მათ ნამდვილობას. ამ სამართლებრივ პრობლემასთან დაკავშირებული ერთ-ერთი საქმის კონკრეტული ფაქტობრივი გარემოებები შემდეგია:

2017 წლის ნოემბერში ბანკსა და მსესხებელს შორის დაიდო გენერალური საკრედიტო ხაზის შესახებ ხელშეკრულება. აღნიშნული გენერალური საკრედიტო ხელშეკრულების ფარგლებში, მოგვიანებით, 2018 წლის მაისში, მათ შორის დაიდო საკრედიტო ხელშეკრულება.

გენერალური საკრედიტო ხელშეკრულებისა და მის ფარგლებში დადებული საკრედიტო ხელშეკრულების უზრუნველყოფის მიზნით ბანკსა და მსესხებელს და კიდევ ორ პირს შორის (თანამოპასუხეები) შორის 2017 წლის ნოემბერში ასევე დაიდო იპოთეკის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც, ბანკის სასარგებლოდ იპოთეკით დაიტვირთა მოპასუხეების თანასაკუთრებაში არსებული უძრავი ქონება.

გენერალური საკრედიტო ხაზის შესახებ ხელშეკრულების თანახმად, მხარეები შეთანხმდნენ, რომ დავასთან დაკავშირებით პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ ბანკის სასარგე-

ბლოდ მიღებული გადაწყვეტილება მიქცეულ იქნებოდა დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად.

იპოთეკის ხელშეკრულებით მხარეები შეთანხმდნენ, რომ თუ იპოთეკის საგანზე გადახდევინების მიქცევით მიღებული სარგებელი (ბანკის საკუთრებაში გადასული იპოთეკის საგანი ან იპოთეკის საგნის რეალიზაციიდან ამონაგები თანხა) სრულად არ ფარავს უზრუნველყოფილ მოთხოვნებს და მოვალესთან გაფორმებული ხელშეკრულება სხვა რამეს არ ითვალისწინებს, ბანკი უფლებამოსილია მოთხოვნების სრულად დაკმაყოფილების მიზნით გადახდევინება მიაქციოს მოვალის სხვა ქონებაზე. ამავე ხელშეკრულების თანახმად, დავასთან დაკავშირებით პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ ბანკის სასარგებლოდ მიღებული გადაწყვეტილება მიქცეული იქნებოდა დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად.

მოსარჩელემ მსესხებლისა და უძრავი ქონების მესაკუთრეების წინააღმდეგ აღძრა სარჩელი და დავალიანების დაფარვასთან ერთად მოითხოვა იპოთეკით დატვირთული უძრავი ქონების რეალიზაცია, იმ შემთხვევაში, თუ უძრავი ქონების რეალიზაციის შედეგად მიღებული თანხა საკმარისი არ იქნებოდა დავალიანების დასაფარად, სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება აღსასრულებლად უნდა მიქცეულიყო მსესხებლის სხვა ქონებაზე.

მოსარჩელემ ასევე მოითხოვა თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილების დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად მიქცევა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლომ ნაწილობრივ დააკმაყოფილა სარჩელი, თუმცა ხელშეკრულების ზემოთ დასახელებული პუნქტები სკ-ის 346-ე მუხლზე მითითებით ცნო უცილოდ ბათილად, რაც ასევე გაიზიარა თბილისის სააპელაციო სასამართლომ.

სასამართლოს არგუმენტაციით, დათქმა, რომ აღსრულება მიეცეს საგარანტიო ქონების გარდა სხვა ქონებაზეც, წარმოადგენს გამოწვევის რეგულირებას. ასევე ისეთი დათქმა, რომელიც ითვალისწინებს პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად მიქცევას, როგორც წესი, არ არის მოსალოდნელი და იგი მხოლოდ საგამონაკლისო წესით უნდა შეთანხმდეს მხარეთა შორის. დამატებითი უფლებრივი შეზღუდვა, რომელიც ზრდიდა მსესხებლის ქონებრივი რისკების არეალს, უნდა ყოფილიყო მკაფიოდ გააზრებული მის მიერ. ამის გააზრების შესაძლებლობა კი მას ექნებოდა მხოლოდ საკრედიტო დაწესებულების მხრიდან ხელშეკრულებაში ამგვარი ვალდებულების განმსაზღვრელი დათქმების არსებობის შესახებ ინფორმირების შემთხვევაში.

მოცემულ საქმეზე თბილისის საქალაქო სასამართლო მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილება, რომელიც ყოველგვარი შემდგომი რეფლექსიის გარეშე გაიზიარა სააპელაციო სასამართლომ, არის უაღრესად პრობლემური და სრულებით შეუსაბამო სტანდარტული პირობების სამართლის არსთან და ზოგადად სამართლის მთავარ პრინციპებთან. სასამართლომ, რეალურად, ხელშეკრულების პირობები – 1. მოვალის მთლიან ქონებაზე აღსრულების პირობა და 2. პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილების დაუყოვნებლივი აღსრულების პირობა – გააბათილა მხოლოდ იმის გამო, რომ ისინი სტანდარტული იყო. სხვა არგუმენტი მას თავის არსენალში არ ჰქონია. მაშინ, როდესაც თანამედროვე ეკონომიკა სანარმოო და, მათ შორის, სამართლებრივი პროცესების უნიფიცირებისა და სტანდარტიზების ხარჯზე ფუნქციონირებს, რის უმნიშვნელოვანეს ნაწილსაც წარმოადგენს სტანდარტული პირობების გამოყენება და თანამედროვე სამომხმარებლო ხელშეკრულების მდგენელის 99% სტანდარტული პირობებია, აქ სასამართ-

ლომ დაადგინა, რომ პრინციპში ნებისმიერი სტანდარტული პირობა შეიძლება გაბათილდეს და არ აქვს მნიშვნელობა, თუ რა წერია კანონში.

გარდა იმისა, რომ სასამართლომ მოცემულ გადაწყვეტილებაში ერთმანეთში აურიო სტანდარტული პირობების ფორმისა (ხელშეკრულებაში ჩართვისა) და შინაარსის კონტროლი, უგულებელყო არა მხოლოდ ამასთან დაკავშირებული უახლესი ლიტერატურა, არამედ რეალურად ასევე თავად კანონის ელემენტარული სისტემატიკა და შინაარსი – ის, რაც ჩართვის კონტროლის სტადიაზე მოწმდება (და აქ სრულებით უპრობლემო იყო), ვითომ-შინაარსის კონტროლის გარსაცმელში გაახვია და საბოლოოდ კი არც ერთზე და არც მეორეზე არ იმსჯელა.

შინაარსის გამო სტანდარტული პირობის ბათილობა დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის იმდენად აცდენილია კანონისმიერ პარადიგმას, რომ უბრალოდ შეუსაბამოა ამ ტიპის ხელშეკრულების არსთან და ამ ხელშეკრულებაში არაფერი ესაქმება. აქ კი ბანკმა არა მხოლოდ არ გადაუხვია კანონისმიერ პარადიგმას, არამედ გამოიყენა მხოლოდ ის ინსტრუმენტები, რომლებიც პირდაპირ იყო განერილი კანონში. ანუ, არა მხოლოდ დარჩა კანონისმიერი პარადიგმის ფარგლებში (რომელიც გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე კანონში ექსპლიციტურად დაფიქსირებული შემადგენლობები), არამედ პირდაპირ კანონის ტექსტის ფარგლებში დარჩა, წაუყენა კლიენტს ის პირობები, რის უფლებასაც მას კანონი ექსპლიციტურად ანიჭებდა და რისი მოლოდინიც აუცილებლად უნდა ჰქონოდა ყველა მსესხებელს. კერძოდ, მოლოდინი იმისა, რომ ბანკიდან აღებული სესხის ძირი თანხა და შეთანხმებული პროცენტები ექნებოდა დასაბრუნებელი და თუ ამას ნებაყოფლობით არ გააკეთებდა, ბანკს ექნებოდა უფლება, დაეკმაყოფილებინა საკუთარი მოთხოვნა მისი ქონებიდან. ვერც ერთი მსესხებელი ვერ იტყვის, რომ ეს იყო მოულოდნელი ან ის არ აპირებდა ამ პირობებით სესხის აღებას და ბანკმა ისინი მრავალფურცლიანი ხელშეკრულების სტრიქონებს შორის შეაპარა, იმიტომ, რომ სხვანაირი სესხი უბრალოდ არ არსებობს.

გარდა იმისა, რომ აქ არანაირი აცდენა კანონისმიერ პარადიგმასთან და მოულოდნელობის

ეფექტი არ არსებობს, სტანდარტული პირობების ნამდვილობისადმი ნაყენებული გამკაცრებული მოთხოვნები განპირობებულია იმით, რომ მათი ინდივიდუალური შეთანხმების შემთხვევაში კლიენტს ექნებოდა არჩევანი უარყო ეს პირობა და შეეძლებოდა ამ პირობის გარეშეც მიეღო ბაზარზე ეს მომსახურება. აქ ეს სიტუაცია არ გვაქვს სახეზე – არც ერთი ქართული თუ უცხოური ბანკი ან თუნდაც კერძო გამსესხებელი არ გასცემს სესხს კლიენტის მთლიანი ქონებით პასუხისმგებლობის გარეშე და ისე, რომ არ გამოიყენოს კანონით მისთვის მინიჭებული გამარტივებული აღსრულების კომპეტენციები. თუ, რომელიმე კერძო გამსესხებელი ამ უკანასკნელ, დაუყოვნებლივი აღსრულების პირობას არ იყენებს, მხოლოდ იმიტომ, რომ არ იცის მისი არსებობის შესახებ – სამართალი ვერ იქნება ორიენტირებული ამ კანონის არმცოდნე კრედიტორზე და აბსურდია იმის თქმა, რომ აღსრულების ეს ფორმა, მართალია, კანონშია გაწერილი, მაგრამ არის „აკრძალული ნაყოფი“, რომელიც არავინ არ უნდა გამოიყენოს.

სასამართლომ ეს პირობები მხოლოდ მისთვის გასაგები, უცნაური ლოგიკის მეშვეობით მაინც გააბათილა და დაადგინა, რომ კანონი შეიძლება იყოს შეუსაბამო კანონთან, ანუ, კანონისმიერ პარადიგმასთან.

ამ გადაწყვეტილების ძალაში დატოვების შემთხვევაში ქართული ბანკები (და ზოგადად ყველა კომერციული ორგანიზაცია, გამომდინარე იქიდან, რომ მათი ხელშეკრულებების 99,9% სტანდარტული პირობებია) იძულებულნი გახდებიან დაამკვიდრონ „გადამწერი და ნამკითხველი“ კრედიტ-ოფიცრის ინსტიტუტი, რომლის ფუნქცია ერთადერთი იქნება: წინასწარ მოცემულ შაბლონურ ტექსტში გადაანაცვლოს სიტყვები, ჩაანაცვლოს ის სინონიმებით (რათა რამენაირად მაინც აცდეს ამ პირობის სტანდარტულად დაკვალიფიცირების ხაფანგს), ამავდროულად მაღალ ხმაზე წაუკითხოს ის კლიენტს, გაუზიაროს საუბარი მათ შესახებ და განახორციელოს კიდევ ბევრი უსაგნო და კომიკური შინაარსის

პრაქტიკა, რაც საბოლოოდ ამ პირობას ინდივიდუალურად შეთანხმებულად აქცევს. გასაგებია, რომ ამითი საკრედიტო მომსახურების ხარჯები ერთი-ორად გაიზრდება და ეს ისევ კლიენტს დაანვება კისერზე ტვირთად, რადგან ამის გარეშე ის უბრალოდ ვერ მიიღებს ვერც ერთი ბანკისაგან შესაბამის მომსახურებას.

II. სახელშეკრულებო პირობის დაკვალიფიცირება სტანდარტულ პირობად

1. სტანდარტული პირობა

სტანდარტულ პირობად ითვლება ის სახელშეკრულებო პირობა, რომელსაც ერთი მხარე წინასწარ, ცალმხრივად აყალიბებს მრავალჯერადი გამოყენებისათვის და მხოლოდ ამის შემდეგ სთავაზობს მეორე მხარეს.

სტანდარტული პირობის შინაარსი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ტიპის რეგულაცია.¹ ისინი შეიძლება მოიცავდნენ როგორც ხელშეკრულების დამატებით, ასევე მის ძირითად ვალდებულებებს. პირობები ითვლება წინასწარ ჩამოყალიბებულად, თუ ისინი მრავალჯერადი გამოყენებისათვის წერილობითი ფორმით ან სხვაგვარად (მაგ., ვიდეო ან აუდიოჩანაწერი) არის ფიქსირებული.² სტანდარტული პირობები არის მრავალჯერადი გამოყენებისთვის გამიზნული პირობები. პირობა გამიზნულია მრავალჯერადი გამოყენებისათვის, თუ შემთავაზებელი მის გამოყენებას სულ მცირე სამჯერ მაინც აპირებს.³ მხოლოდ ამ დროს იკვეთება შემთავაზებლის განზრახვაში ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის მრავალჯერ გამოყენების მიზანი. სტანდარტული პირობა მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნულად რომ მივიჩნიოთ, საკმარისია, შემთავაზებელს ჰქონდეს განზრახვა, გამოიყენოს ესა თუ ის სტანდარტული პირობა მრავალჯერადად, თუნდაც ის სტანდარტულ პირობებს პირველად იყენებდეს. პირობა სტანდარტულად ჩაითვლება მრავალჯერადად გამოყენების განზრახვის გარეშეც, თუ შემთავაზებე-

¹ Heinrichs, in Palandt BGB Komm., 70. Aufl. 2011, § 305 Rn. 5.

² რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ქანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343

ველი 12.

³ რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ქანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 13.

ლი იყენებს სხვის მიერ ამ განზრახვით ფორმულირებულ პირობას.⁴ აუცილებელია, რომ შემთავაზებელმა ან მისმა დამხმარემ კლიენტს ნაუყენოს და მოსთხოვოს წინასწარ ჩამოყალიბებული ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გამოყენება. მხარეთა მოლაპარაკების შედეგად განსაზღვრული პირობები არ ჩაითვლება წინასწარ ჩამოყალიბებულ (სტანდარტულ) პირობად. ნაყენება გულისხმობს წინასწარ ჩამოყალიბებული პირობის ხელშეკრულებაში ჩართვის მოთხოვნას, ანუ კონკრეტული შემთავაზების გაკეთებას ამ ჩართვასთან დაკავშირებით.⁵ არ არის აუცილებელი, რომ წამყენებელს ეკავოს გაბატონებული მდგომარეობა ბაზარზე. სტანდარტული პირობების შემთავაზებელი შეიძლება იყოს როგორც მენარმე, ასევე მომხმარებელი.⁶ ნაყენება გულისხმობს შემთხვევას, როდესაც კონტრაქტს არ გააჩნია არანაირი სამართლებრივი საშუალება შეცვალოს ან რაიმე სახის ზეგავლენა მოახდინოს ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების შინაარსზე. შინაარსობრივად შემთავაზებლის მიერ წარდგენილი პირობა შეიძლება კლიენტისათვის სარგებლის მომტანიც კი იყოს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მან ზეგავლენა მოახდინა ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების შინაარსის განსაზღვრაზე.⁷ „ნაყენებას“ არ გამოორიცხავს შემთავაზებლის მიერ კლიენტისათვის მინიჭებული არჩევანი სხვადასხვა რეგულაციას შორის ან ფორმულარიდან ცალკეული პირობის ამოშლის შესაძლებლობა.⁸

ყოველივე ზემოთ თქმულის გათვალისწინებით, ცალსახაა, რომ ბანკის მიერ ნაყენებული ორივე პირობა, როგორც მთლიან ქონებაზე აღსრულების, ისე დაუყოვნებლივი აღსრულების პირობა, იყო სტანდარტული და გახდა ხელშეკრულების ნაწილი. სამწუხაროდ, ესაა ერთადერთი რამ, რისი გაზიარებაც შესაძლებელია მოცემული გადანყვეტილებიდან. ბანკის მიერ ნაყე-

ნებული ორივე პირობის სტანდარტულ პირობად დაკვალიფიცირება ერთადერთი გამართული მსჯელობაა როგორც პირველი, ისე მეორე ინსტანციის სასამართლოს გადანყვეტილებებში.

2. „შედავება“ სტანდარტულ პირობებთან დაკავშირებით

სასამართლოს მსჯელობა უკვე ბუნდოვანი ხდება იმ ნაწილიდან, როდესაც ის იწყებს საუბარს იმაზე, რომ მოსარჩელე ბანკმა „არ განახორციელა შედავება“ ამ პირობების სტანდარტულ პირობებთან დაკვალიფიცირების წინააღმდეგ. ზოგადად სალი განსჯის მიღმაა, თუ რატომ უნდა „შედავებოდა“ ბანკი ამ საკითხზე მოწინააღმდეგე მხარეს, რას შეცვლიდა ამ შემთხვევაში მისი ეს „შედავება“ და საერთოდ რატომ უყურებს სასამართლო სტანდარტულ პირობებს როგორც რაიმე დასაძრახს, რომლის გამოყენებაც უკვე დანაშაულია.

თანამედროვე სამოქალაქო ბრუნვაში სტანდარტულ პირობებს იყენებს უკლებლივ ყველა – ყველა მენარმე, უბრალო მაღაზიის გამყიდვლის ჩათვლით, რომელიც ფანჯარაზე ათავსებს წარწერას „გაყიდული საქონელი არ ბრუნდება“, მაგრამ ასევე არამენარმეთა აბსოლუტური უმრავლესობა, რომელიც სხვადასხვა დაწესებულების მიერ შედგენილ ფორმულარებს იყენებს. მაგალითად, რეესტრის ფორმულარით სარგებლობაც კი უკვე სტანდარტული პირობების გამოყენებაა, მაშინაც კი, როდესაც ორივე მომხმარებელი ერთჯერადად დებს ბინის ნასყიდობის ხელშეკრულებას (იხ. ზემოთ). სტანდარტული პირობების გამოყენებაში *per se* არაფერი დასაძრახი არ არის. პირიქით, ფართო და განზოგადებულ პერსპექტივაში სტანდარტულ პირობებს გააჩნიათ სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილიზაციის, პროგნოზირებადობის და, საბოლოო

⁴ BGH NJW 1991, 843; BGH ZIP 2005 1604, ციტირებულია: *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 13.

⁵ BGHZ 130, 57, ციტირებულია: *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 14.

⁶ *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის

კომენტარი, ნიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 14.

⁷ *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 15.

⁸ BGH NJW 1987, 2011, ციტირებულია: *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 15.

ჯამში, მისი რაციონალიზების მეშვეობით, მათ შორის, კლიენტისათვისაც სარგებლის მოტანის ფუნქცია.⁹ მართალია, ამ პირობას ერთი მხარე (შემთავაზებელი) ცალმხრივად აყალიბებს, მაგრამ, იმის გამო, რომ მისი მრავალჯერადი გამოყენება ხდება, ეს პირობა „ტრიალებს“ სამოქალაქო ბრუნვაში – ბანკების შემთხვევაში ისინი უკვე მრავალი წელია ხელმისაწვდომია მათ საიტებზე¹⁰ – და ამიტომაც მის მიმართ კლიენტს წინასწარ მომზადების გაცილებით მეტი დრო და შანსი აქვს, ვიდრე იგივე შინაარსის ინდივიდუალური პირობის გასაანალიზებლად. ის „სტრესული“ გარემო, რაზეც აპელირებს სასამართლო, პირველ რიგში, სესხის აღების მომენტში საერთოდ არ არსებობს (კლიენტი „სტრესშია“ სესხის დაბრუნების მომენტში) და მეორეც, კლიენტს უბრალოდ შეეძლო წინასწარ შესულიყო ბანკის საიტზე და გაცნობოდა ამ პირობებს მშვიდ გარემოში. სტანდარტული პირობა საშიშია მაშინ, როდესაც ის ახლად შემოტანილია სამოქალაქო ბრუნვაში, მას იყენებს მხოლოდ ერთი შემთავაზებელი, არ არის გასაჯაროებული და ა. შ. პირიქით, თუ ყველა ამ და მსგავსი სასამართლო გადანყვეტილებით შეშინებული მეწარმე სტანდარტული პირობების გამოყენებიდან ინდივიდუალური პირობების გამოყენებაზე გადავა, სწორედ ეს შეუქმნის საფრთხეს სამოქალაქო ბრუნვას – შექმნის სრულებით არაპროგნოზირებად სამართლებრივ გარემოს. გარდა ამისა, ინდივიდუალური შეთანხმება გაცილებით ნაკლებად არის დაქვემდებარებული სამოსამართლო კონტროლს, ვიდრე სტანდარტული პირობები, რომელთათვისაც შექმნილია სპეციალური კონტროლის რეჟიმი სკ-ის 342-ე და მომდევნო მუხლებში. ინდივიდუალურ შეთანხმებას, თუ ის ამორალური ან კანონსაწინააღმდეგო არ არის, სასამართლო ვერ გააბათილებს. მაგალითად, ბანკს კლიენტთან ინდივიდუალურად რომ შეეთანხმებინა, რომ მას, სესხიდან გამომდინარე დამატებითი ვალდებულების სახით, ეკისრება ყოველდღე დაკავებულიყო მოცემული ბანკის რეკლამით თავის თანამშრომლებთან, სასამართლო ამ პირობას ვერაფერს ვერ

მოუხერხებდა, მაშინ როდესაც ეს პირობა, სტანდარტული თანდართული პირობის ფორმით მიწოდებული, ცალსახად ბათილია, როგორც კანონისმიერ პარადიგმასთან შეუსაბამო. სტანდარტული პირობების გამოყენების პრაქტიკის მდგენელია არა მხოლოდ ის ფაქტი, რომ მას ერთი მხარე „ჩუმად“ აყალიბებს თავისი იურისტების მეშვეობით, არამედ ისიც, რომ ის გამოყენებასთან ერთად ვრცელდება და საჯაროდ ცნობილი ხდება, სასამართლოს აქვს მისი კონტროლის გაცილებით მეტი მექანიზმი და ა. შ., რაც, საბოლოო ჯამში, უფრო სტაბილურ სამართლებრივ გარემოს ქმნის, ვიდრე კონსტელაცია, როდესაც ნებისმიერი, ბაზარზე გაბატონებული სუბიექტი სტანდარტულ პირობებში იმას წერს, რაც უნდა და ზღვარი არის მხოლოდ ამორალურობა/კანონსაწინააღმდეგოობა. ბანკს ინდივიდუალური შეთანხმებით ხელშეკრულებაში თავის სასარგებლო პირობების ჩადების გაცილებით მეტი ასპარეზი აქვს, ვიდრე სტანდარტული პირობის მეშვეობით. რა თქმა უნდა, ეს გაზრდის მის ხარჯებს, თუმცა ამ ხარჯებს ის ისევ კლიენტს გადააქისრებს. ანუ, კონკრეტული სტანდარტული პირობა, რა თქმა უნდა, შემთავაზებლის ინტერესებშია, თუმცა სტანდარტული პირობების სწორად რეგულირებული პრაქტიკა, ყველა ზემოთ ხსენებული ასპექტით, არის როგორც შემთავაზებლის, ისე კლიენტის ინტერესებში, ქმნის ზოგადად ჯანსაღ სამართლებრივ გარემოს და სწორედ ეს წარმოადგენს მთავარ არგუმენტს სამართლის პოლიტიკის ჭრილში. ამიტომაც, პირიქით, სწორედ სტანდარტული პირობების გამოყენებაა ბრუნვის სტაბილიზაციის გარანტი, ამისთვის კი აუცილებელია, სამართალმა ყოველ მხრივ ნაახალისოს ისინი და სასამართლომ მათი კონტროლის მექანიზმები აბსურდში არ უნდა გადაზარდოს და არ აქციოს სტანდარტული პირობა ნელი მოქმედების ნაღმად. ამის გაკეთება დაუშვებელია არა მხოლოდ კონკრეტული დოგმატური არგუმენტების, არამედ, პირველ რიგში, სამართლის პოლიტიკით ნაკარნახები არგუმენტების გამო.

⁹ იხ. დეტალურად *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.).

2019, მუხ. 342 მე-2 და მომდევნო ველები.
¹⁰ იხ. <https://bankofgeorgia.ge/ka/retail/main>.

გარდა ამისა, ამ გადაწყვეტილების მთელი აბსურდის გასააზრებლად, საკმარისია იმ მართი ფაქტის გაცნობიერება, რომ მოცემული ორი პირობა, რომელთაც ყველა იპოთეკარი იყენებს, მას შემდეგ, რაც ეს ორი ნორმა გაჩნდა სამოქალაქო და საპროცესო კოდექსებში, თურმე ბათილი ყოფილა და ეს სასამართლომ მხოლოდ ახლა შეამჩნია. ანუ, რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში სასამართლო სარჩელებს აკმაყოფილებდა ბათილი პირობის საფუძველზე, ანუ, უკანონო გადაწყვეტილებები გამოჰქონდა. სტანდარტული პირობის ბათილობა არის სამართლებრივი შეფასების საკითხი და სასამართლოს ის საკუთარი ინიციატივით უნდა შეემოწმებინა, მხარის მითითებისა და შესაგებლის გარეშეც, ისევე როგორც, მაგალითად, ხელშეკრულების ამორალურობა. რას ნიშნავს ეს? თუ ამ პირობების ბათილობა ესე ზედაპირზე იდო, ათწლეულების განმავლობაში ქართული სასამართლო კანონშეუსაბამო პრაქტიკას ამკვიდრებდა? ეს ხომ საერთოდ არყვეს სასამართლოს მიმართ ნდობას? გარდა ამისა, თუ ათწლეულების განმავლობაში არც ერთ მსესხებელს და მოსამართლეს არ მოსვლია აზრად ამ პირობების ფორმისმიერ მოულოდნელობასა და შინაარსობრივ ბუნდოვანებაზე აპელირება, ე. ი. ეს არის კიდევ ის სოციალური მოცემულობა საქართველოში, რისი გადატანაც უნდა მოხდეს გენერალური დათქმების (სკ-ის 342-ე და მომდევნო მუხლების) მეშვეობით სამართლებრივ სივრცეში და ამ მუხლების „ღია“ ნორმატიული შინაარსი ამ სოციალური პერსპექტივით უნდა შეივსოს. იმის დასაკორექტირებლად, რომ კონკრეტული მსესხებელი ამ კანონზომიერებიდან შეიძლება ამოვარდნილი იყოს, არსებობს სხვა მექანიზმები და არა სტანდარტული პირობის ბათილობის ინსტრუმენტი, რომელიც ამ პირობას ზოგადად დაუშვებლად აცხადებს (იხ. დეტალურად ქვევით).

III. სტანდარტული პირობების შემოწმების სისტემატიკა – „ჩართვისა“ და „შინაარსის კონტროლი“

სასამართლომ არ დააკონკრეტა, თუ რომელი ნორმით აბათილებდა ზემოთ ხსენებულ სტანდარტულ პირობებს. ამ რეგულატორულ კომპლექსს აქვს თავისი სისტემატიკა და არ შეიძლება მისი თვითნებური გამოყენება. სასამართლომ მხოლოდ ერთხელ ახსენა სკ-ის 346-ე მუხლი, რომელიც აერთიანებს რამდენიმე შემადგენლობას¹¹ და ეს შემადგენლობები საერთოდ არ ყოფილა დაკონკრეტებული გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილში. სხვა მხრივ, ამ ინსტიტუტის სისტემატიკა სასამართლოსათვის სრულებით უცნობი დარჩა.

სკ-ის 342-348-ე მუხლებში განერილი რეგულაციური კომპლექსის ცენტრალური დანაწესებია სტანდარტული პირობის შინაარსის კონტროლის ნორმები, რომლებიც შედგება გენერალური დათქმისა (სკ-ის 346-ე მუხლი) და აკრძალული სტანდარტული პირობების კატალოგისაგან (სკ-ის 347, 348-ე მუხლები). ამ ცენტრალური დანაწესების გარდა, დაუშვებელი სტანდარტული პირობებისაგან კლიენტის დაცვას ემსახურება პირობის ხელშეკრულების ნაწილად ქცევის კონტროლი (სკ-ის 343-ე მუხლი), ინდივიდუალური შეთანხმების უპირატესობის დათქმა (სკ-ის 342 III მუხლი) და დანაწესები უჩვეულო დებულებებისა (სკ-ის 344-ე მუხლი) თუ ბუნდოვანი პირობის განმარტების (სკ-ის 345-ე მუხლი) შესახებ.¹²

ამ სისტემატიკის დეტალური აღწერა ხელმისაწვდომია სამოქალაქო კოდექსის ახალ კომენტარში, ამიტომაც, მას აქ დეტალურად აღარ აღვწერთ, შევხებით მხოლოდ იმ ასპექტებს, რომლებიც შეიძლება და უნდა ეხსენებინა სასამართლოს, თუ მოცემული სტანდარტული პირობების ნამდვილობის დეტალურად განხილვა სურდა.

¹¹ იხ. დეტალურად რუსიაშვილი / ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 1-ელი და მომდევნო ველები.

¹² რუსიაშვილი / ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 342 ველი 8.

1. ხელშეკრულებაში ჩართვა – „თვალსაჩინოება“

სკ-ის 343 I ა) მუხლის მიხედვით სტანდარტული პირობის ხელშეკრულებაში „ჩართვის“ (მის ნაწილად ქცევის) მნიშვნელოვანი მომენტია მისი „თვალსაჩინოება“, რაც გულისხმობს, რომ ჩანაწერი ან მითითება უნდა იყოს თვალსაჩინო და გაკეთდეს ხელშეკრულების ენაზე და ეს მითითება რეალურად უნდა განხორციელდეს; კონკლუდენტური ქცევა მხოლოდ გამონაკლისის სახით არის საკმარისი, კერძოდ, როდესაც ის ცალსახად შეცნობადია.¹³ გარდა ამისა, კონტრაჰენტს უნდა შეეძლოს, ყოველგვარი სირთულეებისა და წინაღობების გარეშე გაეცნოს მას. სტანდარტულ პირობებზე მითითება ისე უნდა იყოს მიწოდებული, რომ კლიენტს შეეძლოს ოდნავი ყურადღების მოკრების შემთხვევაში მისი აღქმა თვალის მხოლოდ ერთი შევლებით,¹⁴ რათა მიიღოს გადაწყვეტილება, დადოს თუ არა ხელშეკრულება ამ პირობებით. წარწერა უნდა იყოს ხელშეკრულების დადების ადგილას განთავსებული და კლიენტისათვის აღქმადი. ტექსტის გამოყოფა/ხაზგასმა ბეჭდვითი ტექნიკის მეშვეობით აუცილებელი არ არის,¹⁵ თუმცა, ამის საპირისპიროდ, მისი აღბეჭდვა ხელშეკრულების ტექსტის უკანა გვერდზე ან მხოლოდ კატალოგში არასაკმარისია.¹⁶

ჩართვის ამ მოთხოვნების მხრივ ბანკის მიერ წაყენებულ პირობებს არანაირი პრობლემა არ ახასიათებდა და ამ ეტაპის შემოწმებისას სასამართლო, წესით, ერთი წინადადებით უნდა შემოფარგლულიყო. წერილობითი ხელშეკრულების დადებისას არც ბანკს და არც რომელიმე სხვა კომერციულ დაწესებულებას არ აწევს მთლიანი ტექსტის ან თუნდაც ამორჩევი, რომელიმე სტანდარტული პირობის კლიენტისათვის წაკითხვის ვალდებულება და იმის ახსნა-განმარტება, თუ რა რისკებს შეიცავს იპოთეკა. ეს ნო-

ტარიუსის ვალდებულებაა და ამიტომაც არის ეს ორი ფორმა – წერილობითი და ნოტარიული – ერთმანეთისაგან გამიჯნული და თუ კანონი წერილობით ფორმას საკმარისად მიიჩნევს, სასამართლო მას თვითნებურად ვერ გარდაქმნის კვაზი-ნოტარიულ ფორმად. წერილობითი ფორმით წაყენებული სტანდარტული პირობის ხელშეკრულებაში ჩართვისათვის საკმარისია, თუ ის დოკუმენტში აღბეჭდილია იქ, სადაც მოელის მას კლიენტი და არის მისი ადგილი და არ არის მიჩქმალული გამოუცნობ ადგილას – მაგალითად, იპოთეკის პირობა არ არის მხარეების პერსონალური მონაცემების გრაფაში დასმული სქოლიოს ქვეშ მოთავსებული და ა. შ. მოცემულ შემთხვევაში ბანკმა ცხადად მიუთითა მსესხებელს ამ პირობაზე: 1. გენერალური საკრედიტო ხაზის ხელშეკრულების 5.2. პუნქტით განსაზღვრული იყო აღსრულების მიქცევა სხვა ქონებაზე; 2. მსესხებელი გენერალური საკრედიტო ხაზის ხელშეკრულების 4.1. პუნქტით დაეთანხმა ბანკის საიტზე განთავსებულ სტანდარტულ პირობებს, სადაც იგივე ეწერა 3. სტანდარტული პირობების 4.3.1. ქვეპუნქტის მიხედვით, მსესხებელი დაეთანხმა სხვა ქონებაზე გადასვლის საკითხს; 4. სხვა ქონებაზე გადასვლის ნაწილს მსესხებელი კიდევ ერთხელ დაეთანხმა იპოთეკის ხელშეკრულებაზე ხელმოწერით, რომლის 8.4. პუნქტშიც აღნიშნული პირობა იყო განსაზღვრული. ამგვარად, მსესხებელი ფაქტობრივად ოთხჯერ დაეთანხმა მოცემულ პირობას. იდენტურადაა საქმე დაუყოვნებლივი აღსრულების პირობის შემთხვევაშიც.

სასამართლოს განსახილველი გადაწყვეტილება განსაკუთრებულ კონტრასტშია ქართული სასამართლოების იმ დამკვიდრებულ პრაქტიკასთან, რომლის მიხედვითაც, „გარიგებაზე ხელმოწერა უკვე თავისთავად ადასტურებს გარიგების შინაარსის ცოდნას“¹⁷ და რომელსაც ქართული სასამართლოები თანაბრად ავრცელებენ,

¹³ რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 9.

¹⁴ რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 9.

¹⁵ OLG Brandenburg BeckRS 2009, 9204, ციტირებულია: რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის

კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 9.

¹⁶ LG Münster VersR 1980, 100, ციტირებულია: რუსიაშვილი/ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 9.

¹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 29 მაისის #ას-198-186-2014 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 16 ივნისის #ას-

როგორც სტანდარტულ, ისე ნებისმიერ სხვა პირობებზე. აქ მხარემ არა მხოლოდ ხელი მოაწერა ამ პირობას, არამედ გააკეთა ეს ოთხჯერ. მეტი თვალსაჩინოება წერილობით ხელშეკრულებებში თეორიულადაც კი წარმოუდგენელია – ბანკის ოფიცერმა გინდ წაუკითხოს და აუხსნას კლიენტს მთლიანი ხელშეკრულება, ამის დოკუმენტირება შეიძლება ისევ და ისევ მხოლოდ კლიენტის მიერ ხელის მოწერით გაკეთებული დასტურით (იმედია, სასამართლო არ მიიჩნევს რეალურად, რომ ბანკმა ყველა სესხზე რამდენიმესაათიანი აუდიოჩანაწერი გააკეთოს). თუმცა, თუ კლიენტის ხელის მოწერას არანირი აზრი და დამადასტურებელი ძალა არ აქვს სასამართლოსთვის, მაშინ ხელმოწერიდან ვერასოდეს ვერ გამოჩნდება, თუ ზუსტად რა და როგორ წაუკითხა ბანკის ოფიცერმა კლიენტს და ხელის მოწერით გაცხადება იმისა, რომ „ბანკის ოფიცერმა წამიკითხა და გავიგე“ არაფრით იმაზე მეტად არ ადასტურებს რეალური გაგების ფაქტს, ვიდრე ხელმოწერა: „ჩემით წავიკითხე და გავიგე“. და საერთოდ, საინტერესოა, გამოიკვლია თუ არა ქართულმა სასამართლომ, ევროპული სასამართლოების გადაწყვეტილებიდან ინფორმირების ვალდებულებასთან დაკავშირებით ზოგადი სენტენციების ციტირებისას (იხ. ქვემოთ), რას ითხოვენ ეს ევროპული სასამართლოები ამ ინფორმირების დასტურად – მოწმეთა თანდასწრებით გაკეთებულ აუდიო-ვიდეო ჩანაწერს, სადაც ბანკის ოფიცერი კლიენტს საბანკო კრედიტსა და იპოთეკის შესახებ ლექციას უკითხავს? თუ მხოლოდ კლიენტის ხელმოწერას ინფორმირების ბარათზე, რაც აქ ბანკმა ოთხჯერ გააკეთებინა მას?

სასამართლოს „ლოგიკით“, ბანკს რჩება მხოლოდ ერთი გამოსავალი, ყველა საკრედიტო ხელშეკრულება დადოს ნოტარიული ფორმით. გარა იმისა, რომ ეს ფაქტობრივად ყოვლად შეუძ-

ლებელია – არა მხოლოდ ხარჯების გამო, არამედ იმიტომაც, რომ ნოტარიუსთა არანაირი რაოდენობა არ ეყოფა დღეში რამდენიმე ათასი სესხის დამონმებას და ა. შ., პრინციპს, რომლის მიხედვითაც სტანდარტული პირობის მოთავსება მხოლოდ ნოტარიულ ხელშეკრულებაში შეიძლება და იგივე პირობა წერილობით ხელშეკრულებაში ბათილია, როგორც არათვალსაჩინო, სამართალი არ იცნობს და ის შეუთავსებელია გარიგების ფორმასავალდებულოობისა და სტანდარტული პირობების კონტროლის სამართლებრივ რეჟიმებს შორის გამიჯვნასთან და ზოგადად კერძო ავტონომიასთან, რომლის მიხედვითაც, პირი, რომელიც ხელშეკრულებას წაუკითხავად აწერს ხელს, თავად ატარებს ამის უარყოფით შედეგებს და პრინციპულად უმნიშვნელოა ის სტანდარტულ პირობას არ კითხულობს თუ ინდივიდუალურს – „არწაკითხვის“ რისკს ის ყოველთვის თავად ატარებს.

საერთოდ, სტანდარტული პირობის ჩართვისა თუ შინაარსის შემოწმება არ ხორციელდება სტანდარტული პირობის შემადგენლობას დამატებული ინდივიდუალურად მიწოდებული ინფორმაციის გათვალისწინებით, რომელიც მისი ნაწილი აღარაა (იხ. ამასთან დაკავშირებით დეტალურად ქვემოთ). სტანდარტული პირობა ცალკე აღებული უნდა აკმაყოფილებდეს ყველა ხსენებულ მოთხოვნას და ეს აქ ცალსახად სახეზე იყო.

ის, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლომ გადაწყვეტილებაში ახსენა შემდეგი ფრაზა: „მსესხებლის ინფორმაციული ხელმისაწვდომობა გარიგების ყველა მნიშვნელოვან პირობაზე, რომ მან შეძლოს ინფორმირებული არჩევანის გაკეთება ხელშეკრულების ხელმოწერისას,“ მიუთითებს იმაზე, რომ სასამართლოს აღრეული აქვს სტანდარტული პირობის ნამდვილობის შემოწმების ეტაპები. თუ წერილობით ხელშეკრუ-

182-171-2014 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 23 მარტის #ას-1342-1182-2010 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 14 იანვრის #ას-1059-1326-09 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2005 წლის 18 მაისის #ას-829-1080-04 განჩინება; მხოლოდ ე. წ. „ნდობით გამოწვეული უხეში გაუფრთხილებლობა“ (საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 29 აპრილის #ას-132-124-2015 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 7 მაისის #ას-715-684-

2014 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 19 თებერვლის #ას-1316-1254-2014 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 6 თებერვლის #ას-505-478-2014 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 16 ივნისის #ას-182-171-2014 განჩინება, იხ. დამატებითი მაგალითებისათვის რუსიაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 81 ველი 21.

ლებაში სწორ ადგილას, სწორი სათაურის ქვეშ, გარკვევით აღბეჭდილი სტანდარტული პირობა შეიძლება გაბათილდეს როგორც „არათვალსაჩინო“, მაშინ საერთოდ ყველა სტანდარტული პირობა ბათილად უნდა გამოცხადდეს.

2. „შინაარსის კონტროლი“ – „სიცხადის პრინციპი“

თუ ზემოთ ხსენებული ფრაზის ქვეშ სასამართლო ინტუიტიურად გულისხმობდა სიცხადის პრინციპს, რაც მკითხველისათვის გაურკვეველი რჩება, იმის გამო, რომ სასამართლო არ ფლობს სტანდარტული პირობების შემონმდების სისტემატიკას, ეს სიცხადის პრინციპი მოწმდება სკ-ის 346-ე მუხლის ფარგლებში და არის უკვე შინაარსის და არა ჩართვის, კონტროლის ნაწილი. ამ შემთხვევაში სასამართლოს უნდა ემსჯელა არა „ხელმისაწვდომობაზე“ (რაც ერთმნიშვნელოვნად სახეზე იყო), არამედ იმაზე, ესმის თუ არა საბანკო კრედიტის საშუალო სტატისტიკურ მომხმარებელს რა არის „იპოთეკა“, რას ნიშნავს „მთლიანი ქონებით პასუხისგება“, „აღსრულება“ და ზოგადად ის, რომ სესხი, რომელიც ბანკიდან აიღო, დასაბრუნებელი აქვს და თუ ამას ნებით არ გააკეთებს, შეიძლება სახლი გაუყიდონ.

ამ ნაწილში სასამართლოს მსჯელობა აცდენილია, მის მიერ ციტირებულ ევროკავშირის დირექტივას¹⁸ და ევროპის მართლმსაჯულების სასამართლოს გადაწყვეტილებას¹⁹. ამ ტექსტებში ნახსენები ინფორმირების ვალდებულების საფუძველზე შეუძლებელია სტანდარტული პირობის გაბათილება. სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილებაში მოყვანილ ამონარიდებს ევროპული სასამართლოს ტექსტიდან, არაფერი აქვს საერთო სტანდარტული პირობის ბათილობასთან: „...ინფორმირების და განმარტების ვალდებულება, იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ იგი წარმოადგენს წინა სახელშეკრულებო მოვლენას, სავალდებულოდ უნდა შესრულდეს საკრედიტო ხელშეკრულების ხელმოწერამდე. ამასთან, ინფორმირების და განმარტების ვალდებუ-

ლება არ გულისხმობს სპეციალური დოკუმენტით მისი მიწოდების აუცილებლობას, არამედ შესაძლებელია ზეპირსიტყვიერი გასაუბრების პირობებშიც...“

პირიქით, ეს ინფორმირების ვალდებულება ეხება სწორედ იმ შემთხვევას, როდესაც ბანკი ათავსებს საკრედიტო ხელშეკრულებაში ნამდვილ სტანდარტულ პირობას, რომელიც გასაგებია საშუალო სტატისტიკური კლიენტისათვის და ამიტომაც ძალაში უნდა დარჩეს (რადგან სტანდარტული პირობის შემონმდება ხდება უნიფიცირებულად და არა კონკრეტული კლიენტის ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით), მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში, კონკრეტული გარემოებებიდან, უნდა ევარაუდა, რომ კლიენტს დამატებითი ახსნა-განმარტება სჭირდებოდა, მაგალითად, იმიტომ, რომ კლიენტი იყო ასაკში, აღარ შეეძლო დამოუკიდებლად კითხვა და ა. შ.

სტანდარტული პირობა არის თვითკმარი რეგულაცია, რომელიც უკვე, მისი შინაარსისა და ფორმიდან გამომდინარე ან ნამდვილია, ან ბათილი და დამატებითი ინფორმირება ამასთან დაკავშირებით ვერაფერს შეცვლის, რადგან მაშინ ეს მიწოდებული ინფორმაცია სტანდარტულ პირობად უნდა ჩაითვალოს და ა. შ. სტანდარტული პირობების ნამდვილობა არ მოწმდება იმგვარად, რომ, თუ შემთავაზებელმა კლიენტს ეს პირობა დამატებით განუმარტა, მაშინ ის ნამდვილია, ხოლო თუ არ განუმარტა, მაშინ – არა. ვალდებულების დარღვევა (რომელზეც საუბრობს ევროპული სასამართლო) და სტანდარტული პირობის ბათილობა ორი სხვადასხვა და პარალელური რეჟიმი. შემთავაზებელს არ აქვს ხელშეკრულებაში ნამდვილი სტანდარტული პირობის ჩადების ვალდებულება. თუ მან დაუშვებელი სტანდარტული პირობა ჩადო, ის „დასჯილია“ უკვე იმით, რომ სასამართლო ამ პირობას გააბათილებს და არანაირი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება (რაზეც საუბრობს ევროპული სასამართლო) მას არ ეკისრება. სტანდარტული პირობა მოწმდება როგორც ავტარკიული სამართლებრივი შემადგენლობა, ხოლო დირექ-

¹⁸ Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008.

¹⁹ Court of justice of the european union 18 december 2014.

judgment in case C-449/13.CA Consumer Finance SA V Ingrid Bakkaus and Others.

ტივასა და ევროპული სასამართლოს ტექსტებში ნახსენები ვალდებულებები ეხება იმ ტიპის შემთხვევებს, როდესაც პირობა ნამდვილია, რადგან გასაგებია საშუალო სტატისტიკური მომხმარებლისათვის, მაგრამ კონკრეტული კლიენტი, რომლის სამართლებრივი ცნობიერების დონეც ამ საშუალოსტატისტიკურზე ქვემოთ იყო, მაინც საჭიროებდა შემთავაზებლის მხრიდან ახსნა-განმარტებებს. სტანდარტული პირობების სამართალი, რომელიც უნიფიცირებული სამართლებრივი რეჟიმია, მორგებულია ამ საშუალოსტატისტიკურ შემთხვევებზე და სხვაგვარად ვერც იქნება – მხოლოდ იმის გამო, რომ შეიძლება არსებობდეს ბანკის კლიენტი, რომელმაც არ იცის „იპოთეკის“ მნიშვნელობა, ყველა სტანდარტული პირობა, სადაც ეს იპოთეკაა ნახსენები, ვერ გაბათილდება. თუმცა, თუ ბანკისათვის კლიენტის ცოდნის ეს დეფიციტი წინასწარ შეცნობადი იყო, მას ეკისრება ინფორმირების დამატებითი/წინარესახელშეკრულებო ვალდებულება, რისი დარღვევაც დასაშვებ სტანდარტულ პირობას ვერ გააბათილებს, თუმცა კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება წარმოშვას ბანკის ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება. აქ ეს შემთხვევა არ იყო სახეზე: საქმის მასალებიდან არ იკითხება, რომ მსესხებელს მისი ინტელექტუალური განვითარების დონე არ აძლევდა საშუალებას გაეგო, რა ენერა ხელშეკრულებაში.

3. „მოულოდნელობა“ – ჩართვის კონტროლი

სასამართლოს მხრიდან „ჩართვისა“ და „შინაარსის“ კონტროლის ერთმანეთში აღრევის კიდევ ერთი მაგალითი დაფიქსირებულია პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილების შემოთ ხსენებული პასაჟის მომდევნო აბზაცში, რომელიც ასევე უცვლელად გაიზიარა შემდგომმა ინსტანციამ.

სასამართლომ აქ ახსენა *unidroit*-ის პრინციპები და პირობა დააკვალიფიცირა, როგორც

Surprising terms – „პირობას, რომელიც სტანდარტული სახისაა და გააჩნია იმგვარი ხასიათი, რომ მეორე მხარე გონივრულად არ მოელოდა მას, არ გააჩნია ძალა“. გასაგებია, რომ მხარეს სარჩელში არ მოეთხოვება კანონის ზუსტი ნორმების მითითება, მაგრამ სასამართლოს ეს ნამდვილად მოეთხოვება. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში არსებობს სკ-ის 344-ე მუხლი, რომელიც სწორედ ამ შემთხვევას აწესრიგებს და გამოსაყენებელი იყო ეს ნორმა და არა *unidroit*. ამ მუხლის წაკითხვისას, ნათელია, რომ მოულოდნელობა მომდებარა „ჩართვის“ სტადიაზე და არა შინაარსის კონტროლის ნაწილში, ამიტომაც ამ მოულოდნელობაზე მსჯელობას სკ-ის 346-ე მუხლთან არაფერი კავშირი არ ჰქონდა.

ზემოთ აღნიშნული მუხლის კომენტარის და იმ ქვეყნის სასამართლო პრაქტიკის თანახმად, საიდანაც ეს ნორმა გადმოვიღეთ, მოულოდნელია მხოლოდ ისეთი პირობა, რომელსაც ხელშეკრულების საგანთან არანაირი პირდაპირი კავშირი აღარ აქვს: მაგალითად, ბანკს სესხთან ერთად კლიენტისათვის სარეცხი მანქანა რომ „შესალეზინა“. მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულებაში ქვესათაურის – „ქირავნობის საგნის მოვლა, კოსმეტიკური რემონტი“ – ქვეშ დამქირავებლის ვალდებულების დაფიქსირება, რომლის თანახმადაც მან უნდა დადოს ცალკეული დაზღვევის ხელშეკრულებები, არის მოულოდნელი, ისევე, როგორც დამქირავებლის მიერ (ქირავნობის დადების შემდეგ) დადებული სადაზღვევო ხელშეკრულებების ხარჯების საკუთარ თავზე აღების ვალდებულება.²⁰ ავტომანქანის ქირავნობისას არანამდვილია ფრაიზლისტში სტანდარტული პირობის სახით გაკეთებული დათქმა მინიმალურ ასაკთან (25 წელი) დაკავშირებით²¹ და ა. შ.²²

რაც შეეხება უშუალოდ უზრუნველყოფის საშუალებებთან დაკავშირებულ სტანდარტულ პირობებს, ჯერ არც ერთი ქვეყნის სასამართლოს არ გამოუგონებია ისეთი გადაწყვეტა, რომ თურმე მსესხებლისათვის მოულოდნელია პი-

²⁰ KG GE 2008, 122, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 344 ველი 18.

²¹ LG Köln EWIR 2004, 837, ციტირებულია: *რუსიაშვილი*-

ალადაშვილი, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 343 ველი 9.

²² დამატებითი მაგალითებისათვის იხ. შესაბამისი მუხლის კომენტარები.

რობა, რომლის მიხედვითაც, მას ფული დასაბრუნებელი აქვს და თუ ნებით არ გააკეთებს ამას, მთლიანი ქონებით აგებს პასუხს და შეიძლება სახლი გაუყიდონ. სესხის უზრუნველყოფის საშუალებებთან დაკავშირებული სტანდარტული პირობების ნაწილში განვითარებული თუ, სულ მცირე, ამ პრეტენზიის მქონე სასამართლოები, მოულოდნელობის კონტექსტში, მსჯელობენ, მაგალითად, იმაზე, რომ: სხვა პირის მიერ აღებული სესხის უზრუნველყოფისას მისი ოდენობა განაპირობებს უზრუნველყოფის მოლოდინს უზრუნველყოფის ოდენობასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, ხელშეკრულების ფორმულარში უზრუნველყოფის მიზნის გაფართოება და გავრცელება მთავარი მოვალის ყველა ვალდებულებაზე არის უჩვეულო პირობა და არის ამგვარად მოულოდნელი.²³ ფორმულარში დაფიქსირებული უზრუნველყოფის მიზნის შემთხვევაში, მოლოდინის განმაპირობებლად ჩაითვალა ასევე წინა სასესხო ურთიერთობა იმდენად, რამდენადაც ისინი საგნობრივ და დროით კავშირში იყვნენ აქტუალურ სესხთან.²⁴ წინა სასესხო ურთიერთობიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ უფრო და უფრო სავარაუდო ხდება უზრუნველყოფის მიზნის ცვლილება და მცირდება მოულოდნელობის ეფექტი.²⁵ მაგალითად, არასაკმარისია მუქად დაბეჭდილი მითითება თავდებობის ფარგლების შეზღუდვასთან დაკავშირებით, თუ ხელშეკრულება წარმოადგენდა წინა თავდებობის გაგრძელების შეთანხმების ნაწილს და ეს წინა თავდებობა ამგვარ შეზღუდვას არ შეიცავდა და ა. შ.²⁶

ამის საპირისპიროდ, ის ფაქტი, რომ კლიენტს სესხად აღებული თანხა დასაბრუნებელი აქვს და თუ ამას ნებით არ გააკეთებს მთლიანი ქონებით მოუწევს პასუხისგება და ბანკს შეიძლება ჰქონდეს უფლება, პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილება დაუყოვნებლივ მიაქციოს აღსასრულებლად, არავისთვის მოულოდნელობას

არ წამოადგენს და ამაზე მსჯელობაც კი აბსურდულია. ამ პირობებს უკვე ათეული წელია იყენებს უკლებლივ ყველა იპოთეკარი და, მათ შორის, ყველა ქართული ბანკი, საჯაროდ არის ხელმისაწვდომი ამ ბანკების ვებგვერდებზე²⁷ და, შესაბამისად, კლიენტს შეუძლია გაეცნოს მას და მოემზადოს მისთვის ბანკში მისვლამდე გაცილებით ადრე. არსებობს ათწლეულების განმავლობაში დამკვიდრებული სასამართლო პრაქტიკა, რომელიც ამ პირობას ნამდვილად მიიჩნევს, რაც ცალკე სამართლებრივი არგუმენტია იმის დასადგენად, თუ რა პირობა რჩება მოსალოდნელის ფარგლებში. ამ კონსტელაციაში იმის მტკიცება, რომ 2022 წელს სასამართლომ უეცრად აღმოაჩინა, რომ ეს პირობა თურმე სტანდარტული და „მოულოდნელი“ ყოფილა, მხოლოდ აბსურდია და სხვა არაფერი.

V. შესაბამისობა კანონისმიერ პარადიგმასთან

მომდევნო აბზაცებში სასამართლომ გააგრძელა არარეფლექსირებული საუბარი „ინფორმაციულ დეფიციტზე“, „გაცნობიერებულ არჩევანზე“, „რისკების ეფექტურ მართვაზე“ და კიდევ ბევრ სხვა ბუნდოვან საგანზე, ისე, რომ ეს მსჯელობა ოდნავ მაინც არ არის მორგებული კანონის სისტემატიკას. ერთადერთი რამ, რაც სასამართლოს, სკ-ის 346-ე მუხლის კონტექსტში, გაკვრით უნდა ეხსენებინა, თუმცა იქვე უნდა უარეყო, რადგან ცალსახაა, რომ ბანკის მიერ წაყენებული პირობები შეესაბამებოდა მას, ეს იყო ე. წ. „კანონისმიერი პარადიგმა“.

1. კანონისმიერი პარადიგმა

სკ-ის 346-ე მუხლის მიხედვით შინაარსის კონტროლის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს სწორედ ეს კანონისმიერი პარადიგმა. სტანდარ-

²³ იხ. *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 344 ველი 19 და იქ მითითებული სასამართლო პრაქტიკა.

²⁴ *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 344 ველი 19.

²⁵ BGH NJW 2001, 1417; BGH NJW 2001, 1416; BGH NJW

1995, 1674, ციტირებულია: *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 344 ველი 19.

²⁶ იხ. *რუსიაშვილი / ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 344 ველი 19 და იქ მითითებული სასამართლო პრაქტიკა.

²⁷ შდრ. <https://bankofgeorgia.ge/ka/retail/main>.

ტული პირობის ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპთან შეუსაბამობის და, ამგვარად, 346-ე მუხლის მიხედვით ბათილობის საფუძველია შეუსაბამობა კანონისმიერ პარადიგმასთან, ანუ კანონში გაწერილ (განსაკუთრებით ამ ტიპის ხელშეკრულებისათვის) უფლება-მოვალეობათა პროგრამასთან. საზიანოა თუ არა მეორე მხარისათვის ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა, რომელიც ეწინააღმდეგება ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპებს, შემდეგნაირად უნდა დადგინდეს: უნდა მოხდეს სტანდარტული პირობის შინაარსის შედარება სამოქალაქო კოდექსის ან სხვა სამართლებრივ ნორმებთან, რომლებიც აწესრიგებენ ამ ურთიერთობას.²⁸ მაშასადამე, ბათილია ის სტანდარტული პირობა, რომელიც კლიენტის საზიანოდ არ შეესაბამება იმავე ტიპის ხელშეკრულებისათვის (კანონისმიერი პარადიგმა) სამართლებრივი ნორმებით დადგენილ სახელმძღვანელო ხაზს. საზიანოობა უნდა ამტკიცოს კლიენტმა.²⁹

სწორედ ეს არის ამ გადანყვეტილების მთელი აბსურდი, რომ მოცემული ორი პირობა არა მხოლოდ შეესაბამებოდა კანონისმიერ პარადიგმას, ანუ იმ ზოგად მოხაზულობასა და რეგულატორულ ორიენტირს, რომელიც კანონიდან გამომდინარეობდა, არამედ პირდაპირ კანონს შეესაბამებოდა. რეალურად ამ გადანყვეტილებით სასამართლომ დაადგინა, რომ თავად კანონი არ შეესატყვისება კანონისმიერ პარადიგმას, როდესაც თვითონ კანონი განაპირობებს ამ მოცემულობას. სასამართლომ ამით გადაუხვია არისტოტელეს ლოგიკის წესებს და დაადგინა, რომ შედეგი შეიძლება იყოს უფრო მეტი, ვიდრე მიზეზი და მიზეზი გამომდინარეობდეს შედეგიდან.

2. კანონისმიერ პარადიგმასთან შეუსაბამობის მაგალითები

უფრო მეტი თვალსაჩინოებისათვის შეიძლება იმ მაგალითების მოყვანა, თუ როდის ბათილდება სტანდარტული პირობა კანონისმიერ პარადიგმასთან შეუსაბამობის გამო, იმის ნათელსაყოფად, რომ ყველა ამ შემთხვევას მოცემულ კონსტელაციასთან არაფერი აქვს საერთო. კანონისმიერ პარადიგმას ეწინააღმდეგება, მაგალითად, პირობა რომლის მიხედვითაც:

მაკლერს (შემთავაზებელს) განუული შუამავლობისათვის შეუძლია მეორე მხარეს მოსთხოვოს გასამრჯელო, მიუხედავად იმისა, დაიდო თუ არა ხელშეკრულება მისი შუამავლობის შედეგად³⁰. მართალია, ამგვარი სტანდარტული პირობა არ ეწინააღმდეგება 347-ე და 348-ე მუხლების მოთხოვნებს, თუმცა იგი ბათილი იქნება 346-ე მუხლის თანახმად, რადგან არ შეესაბამება 744-ე მუხლში გაწერილ პრინციპს, რომლის მიხედვითაც, პირი, რომელიც ჰპირდება სხვას გასამრჯელოს ხელშეკრულების დასადებად განუული შუამავლობისათვის, ვალდებულია, გადაიხადოს ეს გასამრჯელო მხოლოდ მაშინ, თუ ხელშეკრულება ამ შუამავლობის შედეგად დაიდო.³¹ იგივე ითქმის დაჯავშნის მყარად დადგენილი საზღაურის, დანახარჯების გარსაცმელში გახვეული შედეგისაგან დამოუკიდებელი პროვიზიისა და გამქირავებლის მოთხოვნის ვადამოსულობის განუსაზღვრელი დროით გადაწევის შემთხვევაში.³² კანონისმიერ პარადიგმასთან წინააღმდეგობაში მყოფი პირობის შემდგომი მაგალითებია: სავაჭრო ურთიერთობებში ნასყიდობიდან წარმომდგარი მეორეული მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადის თავიდან დაწყება ყოველი ახალი (უნაკლო) ნივთის მიწოდებასთან (ან ნაწილობრივ შესრულებასთან) ერთად;³³ ნაკლის თვითგამოსწორების უფლება ვადის დაუთქმელად, ისევე, როგორც ბრალის გა-

²⁸ BGH NJW, 1994, 1070; *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 11.

²⁹ *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 13.

³⁰ BGHZ 99, 374.

³¹ *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346

ველი 12.

³² *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30 და იქ მითითებული სასამართლო პრაქტიკა.

³³ *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, წიგნი 3, ჭანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30; ამის საპირისპიროდ სავაჭრო ურთიერთობებში დასაშვებია ხანდაზმულობის სამწლიანი ვადის ოთხ წლამდე გაგრძელება (BGHZ 164, 196).

რეშე პასუხისმგებლობა უფლებრივი ნაკლისათვის;³⁴ დათქმა, რომელიც ნაკლთან დაკავშირებულ პრეტენზიას (სკ-ის 495-ე მუხლი) დამოკიდებულს ხდის ნივთის სრულად გამოკვლევაზე, ასევე, მყისიერად აღმოუჩენადი ნაკლის შემთხვევაში ან ავალდებულებს ნეიტრალური ექსპერტის მხრიდან გამოკვლევას³⁵ და ა. შ.³⁶

3. კანონისმიერი პარადიგმა და სპეციფიკური „საბანკო პირობები“

ორივე ინსტანციის სასამართლომ არაერთხელ ახსენა ბანკი, როგორც „სპეციფიკური სუბიექტი“, მისი „განსაკუთრებული სტატუსი“. თუმცა ბუნდოვანია, რას ნიშნავდა ეს და რა ტიპის ურთიერთობებში და სტანდარტიზებულ დათქმებში ვლინდება ბანკის ეს განსაკუთრებული სტატუსი (იხ. ამასთან დაკავშირებით ასევე ქვემოთ). ბანკის განსაკუთრებული სტატუსის გამო შეიძლება, მაგალითად, შემდეგი სტანდარტული პირობების გაბათილება:

ა) ბათილი სტანდარტული პირობების მაგალითები საბანკო ხელშეკრულებებიდან

საბანკო ხელშეკრულებებში დაუშვებელია კლიენტისათვის ჩეკის გაყალბების რისკის გადაკისრება.³⁷ იმიტომ, რომ ჩეკის გაყალბებისაგან დაცვის ბერკეტებს ბანკი ფლობს და არა კლიენტი და ამ რისკებს კანონი შესაბამისად ანაწილებს. ამის, საპირისპიროდ, ავტომატურად მოვაჭრეს თავისუფლად შეუძლია ჩეკის გა-

ყალბების რისკი მეორე მხარეს გადააკისროს სტანდარტული პირობებით. გარდა ამისა, საბანკო სტანდარტული პირობების მეშვეობით, დაუშვებელია დამატებითი საზღაურის მოთხოვნა იმ საქმიანობისათვის, რომლის განხორციელებაც ბანკს ეკისრება კანონის ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დამატებითი ვალდებულებისათვის, მაგ.: დეპოზიტის გადაცემასთან დაკავშირებული ხარჯები³⁸; შეტყობინების მიღება ჩეკის გაუნაღებლობის ან ბანკისათვის მიცემული დავალების უსახსრობის მიზეზით ჩაშლის გამო.³⁹ საბანკო მომსახურების გადასახადისას მთელ რიგ შემთხვევებში პრობლემურია საზღაურთან დაკავშირებული კონტროლს დაქვემდებარებული დამატებითი დათქმის გამიჯვნა საზღაურის მთავარი დათქმისაგან, რომელიც კონტროლს არ ექვემდებარება (346-ე მუხლის მიხედვით). გამიჯვნის ერთ-ერთი მთავარი მექანიზმია 345-ე მუხლი.⁴⁰ სასამართლო პრაქტიკა⁴¹ საეჭვოობისას დამატებითი დათქმით დადგენილი კონტროლს დაქვემდებარებული პირობის აღიარებისაკენ იხრება. შესაბამისად, დაუშვებელია, მაგალითად, საზღაურის მოთხოვნა ბრალის გარეშე გამოწვეული უკუდარიცხვისათვის.⁴² კონტროლს დაქვემდებარებული და არანამდვილია მყარი საზღაურის დადგენა საკრედიტო ლიმიტის გადაცილებისათვის, თუ ის აღემატება ეფექტურ საპროცენტო განაკვეთს.⁴³

³⁴ BGHZ 164, 196, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

³⁵ BGH ZIP 2018, 81, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

³⁶ დამატებითი მაგალითებისათვის იხ. *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

³⁷ BGH WM 1997, 910, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30;

³⁸ BGHZ 161, 189, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

³⁹ BGH NJW 2001, 1420 (ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.), თუ-

მცა ზემოთ ჩამოთვლილის საპირისპიროდ, ბანკს შეუძლია მოითხოვოს ახალის აქციების ემისიისათვის გადასახადი.

⁴⁰ BGH NJW 2017, 1018, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

⁴¹ BGH NJW 2012, 2572; OLG Düsseldorf ZIP 2012, 1749, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

⁴² BGHZ 150, 274; OLG Schleswig MDR 2016, 12, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

⁴³ BGH NJW 2017, 1018; BGH WM 2017, 84, ციტირებულია: *რუსიაშვილი/ალადაშვილი*, სამოქალაქო სამართლის კომენტარი, ნიგნი 3, ჟანტურია (რედ.), 2019, მუხ. 346 ველი 30.

ბ) ბანკის გაბატონებული მდგომარეობიდან გამომდინარე რისკის არარსებობა

ზემოთ მოყვანილი ჩამონათვალისათვის ერთი თვალის გადავლება კი საკმარისია იმის გასაცნობიერებლად, თუ რას ნიშნავს სპეციფიკური „საბანკოსამართლებრივი პირობა“. ყველა ეს შემთხვევა ეხება ისეთ სტანდარტულ პირობებს, რომელთა მეშვეობითაც ბანკი ცდილობს კლიენტს გადააკისროს მხოლოდ მის სფეროში მდებარე რისკი, მხოლოდ მისი ინტერესის უზრუნველყოფი ინსტრუმენტის გამოყენების ხარჯები და ა. შ. ანუ, ცდილობს იმ საკანონმდებლო მოცემულობის მნიშვნელოვნად შეცვლას და იმ ტვირთის მოშორებას, რაც კანონმდებელმა შეგნებულად გადაიტანა მასზე, მისი სტატუსიდან გამომდინარე. მაგრამ ეს „განსაკუთრებული სტატუსი“ ეხება იმ ტიპის მონესრიგებას, სადაც ბანკს, საბანკო და ზოგადეკონომიკური პროცესების შესახებ განსაკუთრებული ცოდნის, მათი პროგნოზირების უნარისა და მსგავსი კომპეტენციების წყალობით, უბრალო კლიენტთან შედარებით გაცილებით მეტი მანევრირების ასპარეზი გააჩნია. თუმცა ეს „სპეციალური სტატუსი“, უფრო ზუსტად კი, აღმატებული ინტელექტუალური რესურსის გამოყენება, აღარ გვაქვს სახეზე, როდესაც ბანკი არეგულირებს ურთიერთობას, რომელშიც ყველა სხვა მენარმეს თუ არამენარმეს უწევს შესვლა და არეგულირებს ზუსტად ისე, როგორც ყველა ეს სხვა პირი დაარეგულირებდა. როდესაც ბანკი ყიდულობს მანქანას ან ქირაობს ოფისს, ამ ურთიერთობაში ის არ არის რაიმე „სპეციალური სუბიექტი“, გარდა იმისა, რომ მენარმეა. პირობას, რომ სესხის ნებაყოფლობით არდაბრუნების შემთხვევაში კრედიტორი იპოთეკის საგნის გარდა სხვა ქონებაზეც აპირებს აღსრულებას და სურს დაუყოვნებლივ აღასრულოს პირველი ინსტანციის გადანაცვეტილება, იყენებს ყველა მენარმე თუ არამენარმე, ვინც საერთოდ იცის რა არის იპოთეკა და აღსრულება, იმიტომ, რომ კანონით ექსპლიციტურად აქვს მინიჭებული ამის უფლებამოსილება. თუ „სპეციფიკურ ცოდნაში“ სასამართლო მოიაზრებს იმას, რომ ბანკის იურისტები სამო-

ქალაქო და საპროცესო კოდექსების ძირითად ნორმებს იცნობენ და ის სტანდარტული პირობის შემთავაზებლის არქეტიპულ ხატად მოიაზრებს ისეთ პირს, რომელმაც არ იცის კანონი და ამიტომაც სტანდარტულ პირობებშიც არაფერს არ წერს, ეს საკმაოდ „უცნაური“ ლოგიკაა, თუმცა ჰარმონიულად ერწყმის ამ გადანაცვეტილებებში ნახსენებ ყველა სხვა „მსჯელობას“.

საინტერესოა, როგორ მოიქცეოდა სასამართლო იგივე სტანდარტული პირობები უძრავი ქონების სააგენტოს ან, უბრალოდ, კერძო გამსესხებელს რომ გამოეყენებინა. სასამართლოს მხრიდან პედალირება იმ გარემოებაზე, რომ ბანკი არის „განსაკუთრებულად საშიში კონტრაქტი“, „ოპონენტი, რომელთან მიმართებითაც ყველა დაჩაგრულ მდგომარეობაშია“ და ა. შ., რა თქმა უნდა, რეალური რეფლექსიის გარეშე იმის შესახებ, თუ რას ნიშნავდა ყველა ეს ეპითეტი, არის სრულებით უსაგნო. იპოთეკის გვერდით მთლიან ქონებაზე აღსრულების უფლების დატოვების პირობა არ არის ის, რასაც მხოლოდ ბანკი იყენებს, რასაც ბანკი იყენებს სპეციფიკურად „საშიშად“ და რაც საკუთარ თავში რაიმე იმ რისკის შემცველია, რა რისკის შემცველიც არ არის ის მატერიალური უფლება, რომელიც სესხისგან წარმოსდგება. ამიტომაც, თუ სასამართლო სესხს ვერ აბათილებს, აბსურდულია მისი განხორციელების მექანიზმის გაბათილება (იხ. დანვრილებით ქვევით). ერთადერთი რეალური უპირატესობა, რასაც იპოთეკა კრედიტორს მოვალის მთლიან ქონებაზე ზოგადი აღსრულების უფლებასთან შედარებით ანიჭებს, არის ის, რომ მოვალე ვალდებულების წარმოშობასა და აღსრულების დაწყების/ყადაღის დადების მომენტამდე შუალედში ვერ მოახერხებს დატვირთული ნივთის მარტივად გასხვისებას (იპოთეკით დატვირთული ნივთის ყიდვის მსურველი გაცილებით ცოტაა) და თუ მაინც მოახერხებს, ეს იპოთეკა ამ ნივთს გადაჰყვება.⁴⁴

ამგვარად, იპოთეკის მეშვეობით კრედიტორი აკეთებს იმ რისკის პრევენციას, რომ მოვალე, ნებით თუ უნებლიედ, სხენებულ შუალედში არ გაიძარცვავს თავს ყოველგვარი ღირებული ქონებისაგან და აღსრულებას უქონელი შეხვდე-

⁴⁴ Braun/Schultheiß, Grundfälle zu Hypothek und

Grundschuld, JuS 2013, 871.

ბა. სხვა ნაწილში იპოთეკის არსებობა არაფრით არ ცვლის მთლიან ქონებაზე ზოგადი წესით აღსრულების შესაძლებლობას, რაც მის გარეშეც შესაძლებელი იქნებოდა.⁴⁵ თუ სასამართლო იმგვარი არჩევანის წინაშე დააყენებს კრედიტორს, რომ ან იპოთეკა აირჩიოს და ან მთლიან ქონებაზე აღსრულება, ეს, ყველაფერთან ერთად ნიშნავს მოვალის პირდაპირ წახალისებას და მისთვის, დაცვის ეგიდით, შესაძლებლობის მინიჭებას, რომ, თუ შეატყობს, რომ ვალაუვალობა ემუქრება, მთლიანი ქონება სხვაზე გადააფორმოს და თავი გაკოტრებულად გამოაცხადოს. სხვა ლოგიკა, თუ რატომ და რა მიზნით არის იპოთეკის მოვალე უფრო მეტად დასაცავი, ვიდრე ჩვეულებრივი მოვალე, რომელიც ყოველთვის მთლიანი ქონებით აგებს პასუხს, გაუგებარია. თუმცა სასამართლოს „ლოგიკით“ ამის ახსნა ძალიან მარტივად არის შესაძლებელი – ყველა მოვალეს უნდა ჰქონდეს უფლება აღსრულების დაწყებამდე „გადამალოს“ თავისი ქონება, იპოთეკის მოვალეს ამის შესაძლებლობა არ აქვს, ამიტომაც, სულ მცირე, იმ პრივილეგიას მაინც იმსახურებს, რომ მთლიანი ქონებით არ აგოს პასუხი.

გარდა ამისა, როგორც უკვე ვახსენეთ, ამ სტანდარტული პირობების გამოყენება ან უკლებლივ ყველას უნდა აეკრძალოს, ან თანაბრად უნდა იყოს დაშვებული როგორც საბანკო, ისე ნებისმიერ სხვა ხელშეკრულებაში, რადგან საბანკო ურთიერთობის სპეციფიკა ამ პირობის მოულოდნელობის ეფექტს, მის აცდენას კანონისმიერ პარადიგმასთან და ა. შ. საერთოდ არ ზრდის. კანონში პირდაპირ გათვალისწინებული წესის, თუნდაც სტანდარტული პირობების ფორმით, გამოყენების უფლების საყოველთაო (ან თუნდაც საგამონაკლისო) აკრძალვის უფლება სასამართლოს არ აქვს, თუმცა, როგორ ჩანს, მოცემული გადაწყვეტილებების გამომტანი პირველი და მეორე ინსტანციის სასამართლოები სხვა აზრზე არიან.

ბ) სკ-ის 301-ე მუხლის არასწორი გაგება

დროებით, სტანდარტული პირობის ნამდვილობის საკითხი გვერდზე რომ გადავდოთ, გადაწყვეტილებაში სასამართლოს მიერ განვითარებული არსებითი პრობლემა იყო თავად სკ-ის 301-ე მუხლის არასწორი გაგება და სამოქალაქო სამართლის ელემენტარული პრინციპების უარყოფა. სინამდვილეში, ქართული, ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, ბანკს და ყველა სხვა კრედიტორს აქვს მოვალის მთლიან ქონებაზე აღსრულების უფლება, ყოველგვარი სტანდარტული პირობის გარეშე და სკ-ის 301-ე მუხლი ამასთან დაკავშირებით არაფერს ცვლის. ამიტომაც, სტანდარტული პირობის ბათილად მიჩნევის შემთხვევაშიც, ბანკს მაინც ჰქონდა უფლება მოეთხოვა მოვალის მთლიანი ქონებით პასუხისგება.

თუმცა, ის არასწორი ცალკეული სასამართლო გადაწყვეტილებები, რაც, სამწუხაროდ, აქამდეც მოიძებნებოდა სკ-ის 301-ე მუხლთან დაკავშირებით, განსახილველი გადაწყვეტილებით თბილისის საქალაქო და სააპელაციო სასამართლოებმა საბოლოო აბსურდის რანგში აიყვანეს და დაადგინეს, რომ მსესხებლისათვის შეიძლება მოულოდნელი იყოს ის ფაქტი, რომ ბანკიდან აღებული სესხი დასაბრუნებელი აქვს და სამოქალაქო სამართალში ქონებრივი პასუხისმგებლობა შეუზღუდავია.

301¹ მუხლში დაფიქსირებულია შემდეგი წესი: განსხვავებული შეთანხმების გარეშე, უზრუნველყოფილი მოთხოვნა დაკმაყოფილებულად ითვლება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იპოთეკით დატვირთული უძრავი ნივთის რეალიზაციიდან ამონაგები თანხა საკმარისი არ არის იპოთეკით უზრუნველყოფილი მოთხოვნის დასაფარავად. მოცემული ნორმის **ratio** არის შემდეგი: მთლიან ქონებაზე სააღსრულებო ფურცლის მოპოვების შემთხვევაში აღმასრულებელს ექნებოდა დისკრეცია აღსრულების კრედიტორის წინაშე (და ამავდროულად ვალდებულება აღსრულების მოვალის მიმართ), მოვალის მთლიანი ქონებიდან ის საგანი გაეტანა აუქციონზე, რო-

⁴⁵ Braun/Schultheiß, Grundfälle zu Hypothek und

Grundschuld, JuS 2013, 871.

მელიც უფრო ლიკვიდურია, რომელის გაყიდვის შანსი რეალურ ღირებულებასთან შესაბამის ფასად არის ყველაზე მაღალი და, ამგვარად, მისი რეალიზაციაც ყველაზე ნაკლებ ზიანს მიაყენებს აღსრულების მოვალეს. ზუსტად ასევე, თუ, მთლიან ქონებაზე აღსრულების ფარგლებში, სარეალიზაციო ქონებას კრედიტორი ირჩევს, მასაც ეკისრება იმ მომენტისათვის ყველაზე ლიკვიდურის ამორჩევის ვალდებულება და შეგნებულად საწინააღმდეგო გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა განეიტრალებულია სხვადასხვა სააღსრულებო და საპროცესო ინსტრუმენტებთან ერთად, ასევე, სკ-ის 115-ე მუხლის მიხედვით უფლების ბოროტად გამოყენების ინსტიტუტით.

თუ, ამის საპირისპიროდ, კრედიტორმა მოვალის მთლიანი ქონებიდან აღსრულების ობიექტად თავიდანვე თავად შეარჩია მხოლოდ ერთი ნივთი, კერძოდ, იპოთეკით დატვირთული საგანი, რომელიც შეიძლება საერთოდ არ იყოს იმ მომენტში ლიკვიდური და მისმა ნახევარ ფასად რეალიზაციამ უფრო მეტი ზიანი მიაყენოს მოვალეს, ვიდრე ნებისმიერი სხვა ნივთის რეალიზაციამ მისი ქონებიდან – კრედიტორმა უნდა ატაროს ამ თვითნებური გადაწყვეტილებისა და არჩევანის შედეგები. იპოთეკით დატვირთული საგნის რეალიზაციის შემდეგ მას აღარ უნდა ჰქონდეს, ამონაგებით დაუფარავი მონარჩენი მოთხოვნის დაკმაყოფილების მიზნით, სხვა ქონების აუქციონზე გატანისა და ამით მოვალის ზიანის კიდევ უფრო გაზრდის უფლება, მაშინ, როდესაც მხარეთა ურთიერთდაპირისპირებული ინტერესების მორიგების უფრო ეფექტიანი საშუალება არსებობდა და კრედიტორმა მასზე ერთპიროვნულად თქვა უარი. ამ დანაწესის არსებობის გამამართლებელი დამატებითი არგუმენტი შეიძლება იყოს სასამართლოსა და აღსრულების ორგანოების განტვირთვა – თუ კრედიტორს სურს მთლიან ქონებაზე აღსრულება,

თავიდანვე ამ სააღსრულებო ფურცლის მოთხოვნით უნდა მიმართოს სასამართლოს და მისი ჭოჭმანი სააღსრულებო პროცედურის ორჯერ დაწყების საფუძველი ვერ იქნება.

ამგვარად, 301 I¹ მუხლი ადგენს მხოლოდ და მხოლოდ იპოთეკის საგნის რეალიზების შემდეგ სააღსრულებო წარმოების ხელმეორედ დაწყების აკრძალვას მთლიან ქონებაზე. ისიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მხარეებს სხვა რამ არ შეუთანხმებიათ. ამ ნორმიდან თავიდანვე, იპოთეკის საგნის რეალიზაციამდე, სააღსრულებო მასის მხოლოდ ამ საგნით შემოფარგვლა არის არა მხოლოდ პირდაპირ წინააღმდეგობაში ნორმის სიტყვასიტყვით გაგებასთან, არამედ მთლიანად იპოთეკის არსთანაც.

მიუხედავად ამისა, ქართული სასამართლოები თავიანთ ცალკეულ გადაწყვეტილებებში⁴⁶ ამას მაინც აკეთებენ და გამოჰყავთ მოცემული ნორმიდან იპოთეკის საგნის გარდა სხვა ქონებაზე აღსრულების მიქცევის აკრძალვა – თითქოს, იპოთეკარს შეუძლია საკუთარი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად მხოლოდ იპოთეკით დატვირთული საგნის რეალიზაცია და მოვალის დანარჩენ ქონებაზე ის აღსრულებას ვერ მიაქცევს. კანონის ამ ჩანაწერის სასამართლოს მიერ შემოთავაზებული განმარტება წარმოადგენს დაუშვებელ *contra legem* სამართალშეფარებას.⁴⁷

პირველ რიგში, ეს განმარტება იპოთეკის უფლებას, კრედიტორის სამართლებრივი პოზიციების გაფართოება-გამყარების საშუალებიდან, გარდაქმნის მოვალის პასუხისმგებლობის შეზღუდვის ინსტრუმენტად, რაც წინააღმდეგობაში მოდის ამ ინსტიტუტის მთელ ფუნქციასთან და ანალოგი არ მოეძებნება უცხო ქვეყნის მართლწესრიგებში. ზემოთ ხსენებული განმარტების 286-ე მუხლით გამყარების მცდელობა⁴⁸ ასევე არაღმართებელია.⁴⁹ 286-ე მუხლი იპოთეკარს ანიჭებს მხოლოდ დატვირთული ნივთის

⁴⁶ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის განჩინება № 28/1217-15; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2015 წლის 10 თებერვლის განჩინება № 28/5022-14; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 21 ოქტომბრის განჩინება № 28/223-14; საკითხი ღიადაა არის დატოვებული: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 29 ივნისის განჩინება № ას-906-868-2014.

⁴⁷ *რუსიაშვილი*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგ-

ნი 2, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 301 ველი 17; შდრ. პარალელურ პრობლემატიკასთან დაკავშირებით გიორგენოვის შემთხვევაში *რუსიაშვილი*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი 2, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 276 მე-8 და მომდევნო ველი.

⁴⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2013 წლის 2 ივლისის გადაწყვეტილება № 28/518-13 (4.2.).

⁴⁹ *რუსიაშვილი*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი 2, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 301 ველი 18.

რეალიზაციის დამატებით უფლებას და არ ართმევს მას მოთხოვნის სხვაგვარად დაკმაყოფილების შესაძლებლობას. სასამართლოს მითითება იმასთან დაკავშირებით, რომ გავრცელებულ პრაქტიკას წარმოადგენს ვალის უზრუნველსაყოფად მასზე რამდენიმეჯერ აღმატებული ღირებულების მქონე უზრუნველყოფის საშუალების გამოყენება – რის გამოც არ არსებობს აუცილებლობა ვალის დაკმაყოფილებისათვის სხვა ქონების გამოყენებისა – როგორც წინამძღვრის, ისე დანასკვის ნაწილში უკუსაგდება. გადაჭარბებული უზრუნველყოფის შეთანხმების, რომელიც შეიძლება წარმოადგენდეს გამყვლეფ გარიგებას 54-ე მუხლის მიხედვით (იხ. მუხ. 54 35-ე ველი), დაგმობის მაგივრად, სასამართლო თავად უბიძგებს იპოთეკარს ამგვარი გარიგებისაკენ, არ უტოვებს რა მას სხვა არჩევანს. 301 I¹ მუხლის ამგვარი გაგება, ფაქტობრივად ნიშნავს იმას, რომ თუ მესაკუთრე და მოვალე განსხვავებული პირები არიან, მოვალე თავისუფლდება შესრულების ვალდებულებისაგან, რაც სრულებით გაუმართლებელია და პირდაპირ წინააღმდეგობაში მოდის იპოთეკის სამართლის სისტემატიკასთან.⁵⁰

ამიტომაც, როგორც ზემოთ ვახსენეთ, 301 I¹ მუხლის ერთადერთი ლეგიტიმური გაგება და წაკითხვის გზა შეიძლება არსებობდეს, კერძოდ, მხოლოდ ის, რაც იქ წერია: თუ იპოთეკარი სარჩელით (ან ნოტარიუსის მიერ გაცემული სააღსრულებო ფურცლის საფუძველზე (300 III) ითხოვს მხოლოდ იპოთეკის საგნის რეალიზებას ან მესაკუთრესთან შეთანხმებით გააქვს ის აუქციონზე 302-ე და მომდევნო მუხლების მიხედვით, მაშინ საგნის ამ ფორმით რეალიზების შემდეგ უზრუნველყოფილი მოთხოვნა დაკმაყოფილებულად ითვლება (თუ მხარეებს საწინააღმდეგო არ შეუთანხმებიათ).⁵¹ თუმცა 301 I¹ მუხლი არ ართმევს მას უფლებას სარჩელით, იპოთეკის საგნის რეალიზებასთან ერთად, მოითხოვოს უზრუნველყოფილი მოთხოვნის დაკმაყოფილება მოვალის მთლიანი ქონებიდან.⁵²

ქონებრივი პასუხისმგებლობა არის შეუზღუდავი და ეს წარმოადგენს სახელშეკრულებო თავისუფლების „მონეტის უკანა მხარეს“⁵³. ამასთან დაკავშირებით იპოთეკის დადგენა ვერაფერს შეცვლის⁵⁴ და საერთოდ წარმოუდგენელია, თუ რატომ უნდა შეცვალოს. იპოთეკა არის უზრუნველყოფის საშუალება და არა ვალდებულების შემოზღუდვის საშუალება, მან დამატებით უნდა გაამყაროს კრედიტორის პოზიციები და არა პირიქით – შეკვეცოს ისინი. იპოთეკის ინსტიტუტის მიზნის ამ ტიპის აბერაცია, მისი არსებობის ორნახევარი ათასწლეულის განმავლობაში პირველად საქართველოში ფიქსირდება.

თუმცა ზემოთ ხსენებულის აბსურდის რანგში აყვანა მდგომარეობს იმაში, რომ მოცემული გადაწყვეტილებით სასამართლომ არამხოლოდ *contra legem* განმარტა სკ-ის 301-ე მუხლი და თქვა, რომ იპოთეკარს თავიდანვე არ შეუძლია მოვალის მთლიან ქონებაზე აღსრულება, არამედ, დაადგინა, რომ საპირისპირო შეთანხება, რომლის შესაძლებლობასაც ექსპლიციტურად ითვალისწინებდა ეს დანაწესი, არ შეიძლება მოხდეს სტანდარტული პირობების ფორმით. ამ გადაწყვეტის ძალაში დარჩენის შედეგი იქნება მხოლოდ ერთადერთი: ბანკი და ზოგადად ყველა იპოთეკარი-კრედიტორი ამის შემდეგ იპოთეკის საგნად მოითხოვს ისეთ ნივთს, რომლის ღირებულებაც რამდენიმეჯერ აღემატება მოთხოვნის ღირებულებას და სასამართლო ამას ვერანაირი ინსტრუმენტით წინ ვერ აღუდგება, რადგან თავად არ დაუტოვა კრედიტორებს სხვა არჩევანი. ეს საბოლოო ჯამში მხოლოდ მოვალეებს დააზიანებს და გაცილებით უფრო მტკივნეული შედეგების მომტანი იქნება მათთვის, ვიდრე იპოთეკის საგანსა და დანარჩენ ქონებაზე აღსრულების ერთდროულად მიქცევა, როდესაც აღმასრულებელს შეუძლია ყველაზე ლიკვიდური საგანი ამოარჩიოს აუქციონზე გასატანად (იხ. ზემოთ).

⁵⁰ *რუსიაშვილი*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი 2, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 301 ველი 18.

⁵¹ *რუსიაშვილი*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი 2, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 301 ველი 19.

⁵² *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, თბილისი 2012, 118; *რუსიაშვილი*, სამოქალაქო კოდექ-

სის კომენტარი, ნიგნი 2, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 301 ველი 19.

⁵³ *Braun/Schultheiß*, Grundfälle zu Hypothek und Grundschuld, JuS 2013, 871 Anm. 6.

⁵⁴ *Braun/Schultheiß*, Grundfälle zu Hypothek und Grundschuld, JuS 2013, 871.

VII. უფლების განხორციელებასთან დაკავშირებული პირობის „კანონისმიერ პარადიგმასთან“ შეუსაბამობის შეუძლებლობა

სასამართლოს მიერ გაბათილებული ორივე სტანდარტული პირობა ეხებოდა და ადგენდა არა მატერიალურ უფლებას, არამედ უკვე დადგენილი მატერიალური უფლების, რომელიც სასამართლომ სამართლებრივად ნამდვილად და ყოველმხრივ უპრობლემოდ ჩათვალა, განხორციელების წესს.

პირველ რიგში, რაც ამ კონტექსტშიც კიდევ ერთხელ უნდა გავიმეოროთ, არის ის, რომ შეუძლებელია პირობა, რომელიც თავად კანონშია განერილი, შეუსაბამო იყოს კანონისმიერ პარადიგმასთან. ანუ, სასამართლოს მოსარჩელისათვის მარტივად უნდა აეხსნა, რომ შეუძლებელია კანონი საკუთარ თავთან იყოს შეუსაბამო და პირობა, რომელსაც კანონი პირდაპირ ითვალისწინებს, ვერ იქნება აცდენილი კანონისმიერი პარადიგმისაგან, რადგან კანონისმიერი პარადიგმა სწორედ რომ ეს კანონია. შედეგად, სასამართლოს არ უნდა დაექმაცოფილებინა სარჩელი. ამის ნაცვლად, მან გაუგებარი ლოგიკითა და მექანიზმებით მოახერხა და ეს პირობა მაინც გააბათილა. როგორც უკვე აღინიშნა, ბანკების შემთხვევაში არ არსებობს სპეციფიკური შეზღუდვა უზრუნველყოფის გამოყენებასთან დაკავშირებით. ბანკი თავის გაბატონებულ მდგომარეობას შეიძლება იყენებდეს ცალკეული საბანკო-სახელშეკრულებო მატერიალური უფლების დადგენის ნაწილში, მაგრამ, თუ ეს მატერიალური უფლება ნამდვილია, შეუძლებელია ბათილი იყოს მისი განხორციელების წესის შეთანხმება, თუნდაც სტანდარტულ პირობებში, და ეს რეალურად ეხება, როგორც საბანკო, ისე არასაბანკო ურთიერთობებს: სტანდარტული პირობა, რომელიც ადგენს დასაშვები მატერიალური უფლების მხოლოდ განხორციელების წესს (მთლიანი ქონებით პასუხისგება, დაუყოვნებლივი აღსრულება), პრინციპულად ვერ იქნება ბათილი, თუ ეს ამოსავალი მატერიალური უფლება (მისი შეთანხმება) არ გაბათილდა და ამას ადასტურებს გერმანული პრაქტიკაც, სადაც საპირისპირო მაგალითი უბრალოდ არ მოიპოვება.

სამართლის ელემენტარული წესია, რომ ყველა ნამდვილი უფლება უნდა განხორციელდეს, ყველა იმ დასაშვები მექანიზმით, რომელიც კანონშია განერილი და ეს ვერ იქნება შეუსაბამო კანონისმიერ პარადიგმასთან, მხარის მოლოდინებთან და ა. შ. რეალურად, თუ უფლების განხორციელების შეთანხმება რჩება იმ ჩარჩოებში, რომლებიც მატერიალური უფლების შინაარსითაა მოხაზული, ის შეუძლებელია ბათილი სტანდარტული პირობა იყოს. მაგალითად, სტანდარტულობის საბაბით ბათილობაზე შეიძლება გვეფიქრა იმ შემთხვევაში, ბანკს კლიენტისაგან სესხის „ამოღების“ ფორმად ბანკის სასარგებლოდ სამი წელი უფასოდ მუშობა რომ მოეთხოვა. მაგრამ ეს უკვე აღარ არის მატერიალური უფლების – სესხის მოთხოვნის – განხორციელების წესი, არამედ ახალი მატერიალური უფლების შეთანხმება, რომელიც ანაცვლებს უფლების განხორციელების კანონით დადგენილ წესს. ყველა ზემოთ მოყვანილი მაგალითი გერმანული პრაქტიკიდან ამის დასტურია.

მაგალითად, ყველაზე გავრცელებული შემთხვევა იპოთეკის მატერიალური შეთანხმების გაბათილებისა არის ე. წ. „ზედმეტი უზრუნველყოფის“ მოთხოვნა, როდესაც იპოთეკის საგნის ღირებულება მრავალჯერ აღემატება მოთხოვნის ოდენობას. მაგრამ ასეთი შეთანხმება ბათილდება როგორც ამორალური და არა იმის გამო, რომ სტანდარტული პირობების ფორმით იყო მიწოდებული და შეიცავდა ამ სტანდარტულობიდან გამომდინარე სპეციფიკურ რისკს. იპოთეკის ამორალურობა არ არის პირობის სტანდარტიზაციის პრობლემა. პირობების სტანდარტიზაცია მდგომარეობს იმაში, რომ ერთი მხარე „ცივი გონებით“, შეუზღუდავი დროითი თუ ინტელექტუალური რესურსის გამოყენებით ცალმხრივად ადგენს მას და მეორე მხარეს კი არ აქვს ეს რესურსი მის გასააზრებლად. ანუ სტანდარტულ პირობას მეორე მხარე შეიძლება მოუმზადებელი შეხვდეს. მაგრამ, მოუმზადებლობის განმაპირობებელი ეფექტი, ახასიათებს მატერიალურ უფლებას და არა მისი განხორციელების წესს. რადგან ყველა მოვალემ იცის, რომ კრედიტორის მოთხოვნა უნდა დაფაროს და, თუ ეს მოთხოვნა არსებობს, ის განხორციელებადი-ცაა, ანუ, თუ მატერიალურ სამართლებრივ ში-

ნაარსს ის მომზადებული შეხვდა, აბსურდულია იმაზე მითითება, თითქოს მას არ ეგონა, რომ ამ შინაარსიდან გამომდინარე რეალურად მოუწევდა პასუხისგება და ფული, რომელიც სესხად აიღო, რეალურად ექნებოდა გადასახდელი.

მოცემულ შემთხვევასთან ყველაზე ახლოს მდგომი მაგალითი, რომელიც გერმანული პრაქტიკიდან იძებნება, შემდეგია: იპოთეკის ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა ითვალისწინებდა „სასესხო ურთიერთობიდან წარმომდგარი ყველა მოთხოვნის“ უზრუნველყოფას. გარკვეული პრობლემების გამო არ მოხდა სესხის მთლიანი თანხის გადაცემა მსესხებლისათვის,⁵⁵ რის შემდეგაც ამ უკანასკნელმა საერთოდ უარი თქვა თანხის გამოტანაზე. ხელშეკრულების ერთ-ერთ სტანდარტულ პირობაში განერილი იყო ასევე „სესხის მიუღებლობის ჯარიმა“. ბანკი მიიჩნევდა რა, რომ ეს უკანასკნელი მოთხოვნაც უზრუნველყოფილი იყო, მოითხოვდა ყოფილი მსესხებლისაგან ნაკვეთზე იძულებითი აღსრულების თმენას (286, 301). სასამართლომ⁵⁶ ბანკს ამ სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარი უთხრა: მაშინაც კი, როდესაც იპოთეკით „ყველა“ მოთხოვნა უნდა ყოფილიყო უზრუნველყოფილი, ამ უზრუნველყოფის წინაპირობა, რა თქმა უნდა, სასესხო თანხის გადაცემა იყო – სესხის ვალდებულების წარმოშობის გარეშე ვერ იარსებებდა ვერც უზრუნველსაყოფი მოთხოვნა სასესხო ურთიერთობიდან. მაგრამ აქაც რეალურად პრობლემა იყო მატერიალურ უფლებაში, რომელიც ითვალისწინებდა მიუღებლობის ჯარიმაზე იპოთეკის გავრცელებას და ა. შ. შესაბამისად, ამ მაგალითების მოშველიების გარეშეც ცალსახაა, რომ სტანდარტულ პირობაში დაფიქსირებული წესი, რომლის შინაარსიც მხოლოდ მატერიალური უფლების განხორციელების რეგულირებით შემოიფარგლება, არ შეიძლება გაბათილდეს, თუ თავად ამ მატერიალურ უფლებას არ ახასიათებს რაიმე პრობლემა, მით უფრო, თუ ეს განხორციელების წესი თავად კანონშია დაფიქ-

სირებული. თუმცა ეს უკვე არაერთხელ ვახსენეთ და აქ აღარ გავიმეორებთ.

ზუსტად ამიტომაც, დაუყოვნებლივი აღსრულების სტანდარტული პირობის ნამდვილობაზე გერმანელები არც კი დაობენ და მას სრულებით დასაშვებად მიიჩნევენ, იქნება ეს საბანკო თუ სხვა ხელშეკრულება.⁵⁷

VII. დაუყოვნებლივი აღსრულების განკარგულება, როგორც სასამართლოს დისკრეცია

ყველაფერთან ერთად, დაუყოვნებლივი აღსრულების პირობა იმიტომ არის კლიენტისათვის უვნებელი, რომ მას სასამართლოს თანაქმედების გარეშე დამოუკიდებელი რეგულატორული შინაარსი არ გააჩნია. ის ვერ გაბათილდება სკის 346-ე მუხლის მიხედვით, რადგან მისი *in casu* გამოყენება-არგამოყენება კონკრეტული საქმის განმხილველი სასამართლოს სრულ დისკრეციაშია და გამოყენება დაიშვება მხოლოდ მაშინ, თუ მოსარჩელე წინასწარ უზრუნველყოფს იმ ზიანს, რაც მოპასუხეს შეიძლება მიაღდეს. კონკრეტული საქმის განმხილველ სასამართლოს შეუძლია თქვას, რომ არ არსებობს დაუყოვნებლივი აღსრულების გამამართლებელი ფაქტობრივი გარემოებები, სასარჩელო მოთხოვნის აღსრულებას არაფერი არ ემუქრება და თავისუფლად შეიძლება მოცდა საბოლოო გადაწყვეტილებამდე. ხოლო, თუ აღსრულებას მართლაც რამე ემუქრება, აქ იმის თქმა, რომ კრედიტორმა ეს რისკი უნდა ატაროს, რადგან დაუყოვნებლივი აღსრულება სტანდარტული პირობის და არა ინდივიდუალური შეთანხმების ფორმით ჩადო ხელშეკრულებაში, პირიქით არაკეთილსინდისიერ ქცევას წარმოადგენს. აქაც ვიღებთ აბსურდს, რომ სასამართლო დასაშვებად მიიჩნეოს დაიცვას იმ მოვალის ინტერესები, რომელსაც მიაჩნდა, რომ მას პირველ და ბოლო ინსტანციების გადაწყვეტილებებს შორის ქონების გადამალვის უფლება ჰქონდა და ეს უფლება, მეორე

⁵⁵ თუმცა ბანკის მხრიდან ხელშეკრულების დარღვევის გარეშე, რადგან მას ჰქონდა შეპირებულზე ნაკლების გადაცემის უფლება, თუ ექსპერტის დასკვნა დაადასტურებდა, რომ იპოთეკით დატვირთული ბინის ღირებულება ვერ ფარავდა სასესხო თანხას.

⁵⁶ OLG Celle WM 1987, 1485, ციტირებული: *რუსიაშვილი* -

ალადაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი 3, 2019, მუხ. 345 ველი 14.

⁵⁷ *რუსიაშვილი/ზიგვავა/ზატიაშვილი*, დაუყოვნებლივი აღსრულების კონსტიტუციურობა, *შედარებითი სამართლის ჟურნალი* 11/2021, 111; *MüKoBGB/Wurmnest BGB* § 307 Rn. 9.

მხარის სტანდარტული პირობის გამო, თურმე დაუკარგავს და ამით კეთილსინდისიერების პრინციპის წინააღმდეგ დაუშვებელი ზიანი ადგება. უფრო მარტივად რომ ავხსნათ: როდესაც სტანდარტული პირობის შემთავაზებელი მისი მეშვეობით გამოურიცხავს მეორე მხარეს, მაგალითად, გასვლის უფლებას – აქ სასამართლოს ამ შეთანხმების მატერიალურ-სამართლებრივი ეფექტის გამო ხელები შებოჭილი აქვს, მან ეს პირობა ან უნდა გააბათილოს, ან კლიენტი ვერ გავა ხელშეკრულებიდან, მიუხედავად შესაბამისი წინაპირობების არსებობისა. მაგრამ დაუყოვნებლივი აღსრულება, რომლის შედეგის დადგომაზე სასამართლოს სრული დისკრეცია აქვს, არანაირ ბოჭვას არ იწვევს და მისი გაბათილება თავად სასამართლოსაგან მოპასუხის დაცვის მცდელობას უფრო ჰგავს – სასამართლო შიშობს, ეს პირობა ძალაში რომ დარჩეს, „შემთხვევით“ არ გამოეყენოს.

VIII. დაუყოვნებლივ აღსრულებაზე უარის გასაჩივრება სააპელაციო საჩივრით

მოსარჩელე ბანკი სააპელაციო საჩივრით მთლიან ქონებაზე აღსრულების სტანდარტული პირობის ბათილობასთან ერთად აპროტესტებდა ასევე დაუყოვნებლივი აღსრულების პირობის გაბათილებას. სააპელაციო სასამართლომ სარჩელის ეს მეორე ნაწილი არსებითი მსჯელობის გარეშე უკუაგდო იმაზე მითითებით, რომ უარი დაუყოვნებლივ აღსრულებაზე უნდა გასაჩივრებულიყო კერძო საჩივრით. თუმცა ეს მსჯელობა კანონსაწინააღმდეგოა, რადგან, თბილისის საქალაქო სასამართლომ იმსჯელა ბანკსა და კლიენტს შორის არსებული შეთანხმების ბათილობაზე (რომელიც ეხებოდა პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილების დაუყოვნებლივ აღსრულებლად მიქცევას) და სასარჩელო წესით ბათილად მიიჩნია ის. შესაბამისად, გადაწყვეტილების გასაჩივრების წესი საპროცესო კანონმდებლობით ზუსტადაა განსაზღვრული და ის კერძო საჩივრით არ საჩივრდება. სსკ-ის 270-ე მუხლში ცალსახად წერია, რომ კერძო საჩივრის შეტანა შეიძლება დაუყოვნებლივ აღსრულების

შესახებ განჩინებაზე და არა სასარჩელო წესით განხილულ ხელშეკრულების პირობის ბათილობის შესახებ გადაწყვეტილებაზე. პირიქით, ბანკს თავად რომ შეეტანა კერძო საჩივარი ამ დაუყოვნებლივ აღსრულებასთან დაკავშირებით, სააპელაციო სასამართლოს უნდა უკუეგდო ის და მიეთითებინა, რომ ეს არის არსებითი გადაწყვეტილების ნაწილი და მხოლოდ მასთან ერთად შეიძლება გასაჩივრდეს. მხოლოდ ამ ტექნიკურ-პროცედურულ მომენტს უნდა მიეხვედრებინა სააპელაციო სასამართლო, რომ ასეთი შეცდომა არ დაეშვა.

რაც შეეხება შინაარსობრივ მხარეს, აქ უკვე სრულ გაუგებრობასთან გვაქვს საქმე. სასამართლომ ბანკს დაუყოვნებლივ აღსრულებაზე უარი უთხრა არა იმის გამო, რომ არ არსებობდა მისი ფაქტობრივი წინაპირობები სსკ-ის 268 ზ) მუხლის მიხედვით, არამედ, იმიტომ, რომ ეს შეთანხმება საერთოდ არ იყო სამართლებრივად ნამდვილი და იყო ბათილი სტანდარტული პირობა სსკ-ის 346-ე მუხლის მიხედვით. ეს არის უკვე არსებითი გადაწყვეტილება საქმეზე, რომელსაც სასამართლომ საფუძვლად დაუდო არა საპროცესო, არამედ მატერიალური სამართლის ნორმა, ისევე როგორც მეორე სტანდარტული პირობის ბათილობას. საინტერესოა, რომ, თუ მოსარჩელეს ეს არსებითი მატერიალურ-სამართლებრივი მსჯელობა კერძო საჩივრით უნდა გაესაჩივრებინა, მაშინ რატომ არ შეეძლო მეორე პირობის ბათილობაც და ზოგადად მთლიანი გადაწყვეტილება კერძო საჩივრის საგნად ექცია და საერთოდ რა საჭიროა სააპელაციო საჩივარი?

კერძო საჩივრის ფუნქცია და არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მისით საჩივრდება ის დამატებითი გადაწყვეტილება, რომელიც გამიჯვნადია არსებითი გადაწყვეტილებისაგან და შეიძლება გახდეს ცალკე მსჯელობის საგანი ისე, რომ ამას საქმის არსებით ნაწილზე ზეგავლენა არ ჰქონდეს.⁵⁸ ამის ვერდანახვით, სასამართლომ, მატერიალური სამართლის ზემოთ უარყოფილ ელემენტარულ პრინციპებთან ერთად, საპროცესო სამართლის ეს ამოსავალი წესიც უკუაგდო.

⁵⁸ MüKoZPO/Hamdorf, 6. Aufl. 2020, ZPO § 567 Rn. 1, 2.

IX. დასკვნა

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შესაძლოა შემდეგი დასკვნების გაკეთება: სასამართლომ ერთმანეთში აურიო სტანდარტული პირობების ფორმისა (ხელშეკრულებაში ჩართვისა) და შინაარსის კონტროლი და საბოლოოდ ყოვლად დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილება გამოიტანა. სინამდვილეში, მოცემულ შემთხვევაში უპრობლემო იყო როგორც პირობის ჩართვა, ისე შინაარსის კონტროლი. მოპასუხე 4 სხვადასხვა ადგილას დაეთანხმა პირობას თავისი ხელმოწერით. ასევე, ბანკს წინასწარ ჰქონდა გამოქვეყნებული პირობები საკუთარ ვებ-გვერდზე, რითაც ის საჯარო და ნებისმიერ დროს ყველასათვის ხელმისაწვდომი იყო.

რაც შეეხება შინაარსის კონტროლს, აქ სასამართლოს მხრიდან მოულოდნელ პირობაზე მითითება ყოვლად გაუგებარია. პირობის მოულოდნელობის შესაფასებლად გადამწყვეტია, რამდენად ახლოს დგას სტანდარტული პირობა კანონისმიერ პარადიგმასთან. მოცემულ შემთხვევაში კი სტანდარტული პირობა არათუ ახლოს იდგა მასთან, არამედ პირდაპირ იმეორებდა 301-ე მუხლში ექსპლიციტურად დაფიქსირებულ უფლებას, მხარეთა შეთანხმებით განსხვავებული დანაწესის დადგენის შესახებ. ის, რომ მსესხებელს მოუწევს სესხის დაფარვა და ამისათვის აღსრულება შეიძლება მიეძღეს მის მთელ ქონებაზე, სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტური მონაწილისთვის მოულოდნელი არაა. იპოთეკა არის უზრუნველყოფის საშუალება და არა ვალდებულების შემოზღუდვის საშუალება, მან დამატებით უნდა გაამყაროს კრედიტორის პოზიციები და არა პირიქით – შეკვეცოს ისინი.

თავად 301 I¹ მუხლთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ის ადგენს მხოლოდ და მხო

ლოდ იპოთეკის საგნის რეალიზების შემდეგ სააღსრულებო წარმოების ხელმეორედ დაწყების აკრძალვას მთლიან ქონებაზე (იხ. ზემოთ). ისიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მხარეებს სხვა რამ არ შეუთანხმებიათ. სააღსრულებო მასის თავიდანვე, იპოთეკის საგნის რეალიზაციამდე, მხოლოდ ამ საგნით შემოფარგვლა არის არა მხოლოდ პირდაპირ წინააღმდეგობაში ნორმის სიტყვასიტყვით გაგებასთან, არამედ მთლიანად იპოთეკის არსთანაც.

რაც შეეხება დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად მიქცევას, სასამართლომ ეს პირობაც მხოლოდ იმიტომ გააბათილა, რომ ის იყო სტანდარტული. სხვა არავითარი არგუმენტი ამასთან დაკავშირებით არ არსებობდა და არც შეიძლება არსებებულიყო. დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ შეთანხმებას უშვებს კანონმდებლობა და საერთოდ არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს, სტანდარტული პირობის სახით ხდება მასზე შეთანხმება თუ არა.

სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლითაც ბათილად იქნა ცნობილი მხარეთა შეთანხმება დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ, ასევე სწორი წესით იქნა გასაჩივრებული სააპელაციო საჩივართან ერთად. პირველი ინსტანციის სასამართლომ გადაწყვეტილებას საფუძვლად დაუდო არა საპროცესო, არამედ მატერიალური სამართლის ნორმა. აქ კერძო საჩივრის გამოყენება ვერ მოხდებოდა: პირველი ინსტანციის სასამართლომ იმსჯელა ბანკსა და კლიენტს შორის არსებული შეთანხმების ბათილობაზე (რომელიც ეხებოდა პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილების დაუყოვნებლივ აღსასრულებლად მიქცევას) და სასარჩელო წესით ბათილად მიიჩნია ის. შესაბამისად, გადაწყვეტილების გასაჩივრების წესი საპროცესო კანონმდებლობით ზუსტადაა განსაზღვრული და ის კერძო საჩივრით არ საჩივრდება.